
Naishkarmyasidhi

नैष्कर्म्यसिद्धिः

Document Information

Text title : naiShkarmyasiddhiH

File name : naishk.itx

Category : major_works

Location : doc_z_misc_major_works

Transliterated by : Sunder Hattangadi

Proofread by : Sunder Hattangadi

Latest update : December 24, 2013

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

March 24, 2024

sanskritdocuments.org

నైషకర్మసిద్ధిః

అథ ప్రథమోఽధ్యాయః ।
ఆబ్రహ్మస్తమృపర్వవైః సర్వప్రాణిభిః సర్వప్రకారస్యాపి
దుఃఖస్య స్వరసత ఏవ జిహ్వాసితత్వాత్తన్నివృత్త్యర్థా
ప్రవృత్తిరస్తి స్వరసత ఏవ ।
దుఃఖస్య చ దేహోపాదానైకహేతుత్వాద్దేహస్య చ
పూర్వోపచితధర్మాధర్మమూలత్వాదనుచ్ఛిత్తిః ।
తయోశ్చవిహితప్రతిషిద్ధకర్మమూలత్వాదనివృత్తిః ।
కర్మణశ్చ రాగద్వేషాస్పదత్వాద్రాగద్వేషయోశ్చ
శోభనాశోభనాధ్యాసనిబన్ధనత్వాదధ్యాసస్య
చావిచారితసిద్ధద్వైతవస్తునిమిత్తత్వాద్వైతస్య
చ శుక్తికారజతాదివత్సర్వస్యాపి
స్వతస్సిద్ధాద్వితీయాత్మానవబోధమాత్రోపాదానత్వాదవ్యావృత్తిః ।
అతః సర్వానర్థహేతురాత్మానవబోధ ఏవ । సుఖస్య
చానాగమాపాయినోఽపరతన్తస్యాత్మస్వభావత్వాత్తస్యానవబోధః
పిధానమ్ । అతస్తస్యాత్మన్తోచ్ఛిత్తావశేషపురుషార్థపరి-
సమాప్తిః । అజ్ఞాననివృత్తేశ్చ సమ్యక్జ్ఞానస్వరూపలాభ-
మాత్రహేతుత్వాత్తదుపాదానమ్ । అశేషానర్థహేత్వాత్మానవబోధ-
విషయస్య చానాగమికప్రత్యక్షాదితౌకికప్రమాణావిషయత్వా-
ద్వేదాంతాగమవాక్యాదేవ సమ్యక్జ్ఞానమ్ ।
అతోఽశేషవేదాంతసారసంగ్రహప్రకరణమిదమారభ్యతే ।
తత్రాభిలషితార్థప్రచయాయ ప్రకరణార్థసంసూత్రణాయ
చాయమాద్యః శ్లోకః ।
ఖానిలాగ్న్యభిర్త్యన్తం స్రక్పణీవోద్గతం యతః ।
ధ్వాన్తచ్ఛిదే నమస్తస్మై హరయే బుద్ధిసాక్షిణే ॥ ౧ ॥
స్వసమ్ప్రదాయస్య చోదితప్రమాణపూర్వకత్వజ్ఞాపనాయ

విశిష్టగుణసమ్బంధసంకీర్తనపూర్వకా గురోర్నమస్కారక్రియా ।
అలభ్యాతిశయం యస్మాద్వాస్యవృత్తాస్తమబాదయః ।
గరీయసే నమస్తస్మా అవిద్యాగ్రస్థిభేదినే ॥ ౨॥

నమస్కారనిమిత్తస్వాశయావిష్కరణార్థః ।
వేదాన్తోదరసంగూఢం సంసారోత్సారి వస్తుగమ్ ।
జ్ఞానం వ్యాకృతమప్యన్యైర్వక్ష్యే గుర్వనుశిక్షయా ॥ 3॥

కింవిశయం ప్రకరణమితి చేత్తదుపన్యాసః ।
యత్సిద్ధావిదమః సిద్ధిర్యదసిద్ధౌ న కింవన ।
ప్రత్యగ్రైకనిష్ఠస్య యాథాత్మ్యం వక్ష్యతే స్ఫుటమ్ ॥ ౪॥

వివక్షితప్రకరణార్థప్రరోచనాయానుక్తదురుక్తాప్రామాణ్యకారణ-
శక్కాఘ్నదాసేనస్వగురోః ప్రామాణ్యోపవర్ణనమ్ ।
గురూక్తో వేదరాధాన్తస్త్ర నో వచ్యుశక్తితః ।
సహస్రకిరణవ్యాప్తే ఖద్యోతః కిం ప్రకాశయేత్ ॥ ౫॥

గురుణైవ వేదార్థస్య పరిసమాపితత్వాత్ప్రకరణోక్తౌ
ఖ్యాత్యాద్యప్రామాణ్య-
కారణాశక్యేతి చేత్తద్వ్యుదాసార్థమాహ ।
న ఖ్యాతిలాభపూజార్థం గ్రన్తోఽస్మాభిరుదీర్యతే ।
స్వబోధపరిశుద్ధ్యర్థం బ్రహ్మవిన్నికషాశ్మసు ॥ ౬॥
అనర్థానర్థహేతుపురుషార్థతద్ధేతుప్రకరణార్థసంగ్రహజ్ఞాప

నాయోపన్యాసః । ఐకాత్మ్యాప్రతిపత్తిర్యా స్వాత్మానిభవసంశ్రయా ।
సాఽవిద్యా సంసృతేర్బిజం తన్నాశో ముక్తిరాత్మనః ॥ ౭॥

పురుషార్థహేతోరవశిష్టత్వాత్తదభివ్యాహారః ।
వేదావసానవాక్యోత్థనమ్యుగ్ధానాశుశుక్షణిః ।
దన్దహిత్యాత్మనో మోహం న కర్మాప్రతికూలతః ॥ ౮॥

ప్రతిజ్ఞాతార్థసంశుద్ధ్యర్థం పూర్వపక్షోక్తిః ।
తత్ర జ్ఞానమభ్యుపగమ్య తావదుపన్యాసః ।
ముక్తేః క్రియాభిః సిద్ధత్వాజ్ఞానం తత్ర కరోతి కిమ్ ।
కథం చేచ్ఛుణు తత్సర్వం ప్రణిధాయ మనో యథా ॥ ౯॥

అకుర్వతః క్రియాః కామ్యా నిషిద్ధాస్త్యజతస్తథా ।
నిత్యనైమిత్తికం కర్మ విధివచ్చానుతిష్ఠతః ॥ ౧౦॥

కిమతో భవతి ।

కామ్యకర్మఫలం తస్మాద్దేవాదీమం న ఘోకతే ।
నిషిద్ధస్య నిరస్తత్వాన్నారకీం నైత్యధోజనిమ్ ॥ ౧౧॥

దేహారమ్భకయోశ్చ ధర్మాధర్మయోర్జ్ఞానినా సహ కర్మిణః
సమానౌ చోద్యపరిహారౌ ।
వర్తమానమిదం యాభ్యాం శరీరం సుఖదుఃఖదమ్ ।
ఆరబ్ధం పుణ్యపాపాభ్యాం భోగాదేవ తయోః క్షయః ॥ ౧౨॥

కామ్యప్రతిషిద్ధకర్మఫలత్వాత్సంసారస్య
తన్నిరాసేనైవాశేషానర్థనిరాసస్య సిద్ధత్వాత్కిం
నిత్యానుష్ఠానేనేతి చేత్తన్న । తదకరణాదప్యనర్థప్రసక్తేః ।
నిత్యానుష్ఠానత్యైనం ప్రత్యవాయో న సంస్పృశేత్ ।
అనాదృత్యాత్మవిజ్ఞానమతః కర్మాణి సంశ్రయేత్ ॥ ౧౩॥

అభ్యుపేత్యైవముచ్యతే న తు యథావస్థితాత్మవస్తువిషయం
జ్ఞానమస్తి । తత్ప్రతిపాదకప్రమాణాభావాత్ ।
యావన్త్యశ్చేహ విద్యవై శ్రుతయస్మృతిభిస్సహ ।
విదధత్యురుయత్సేన కర్మాతో భూరిసాధనమ్ ॥ ౧౪॥

స్యాత్ప్రమాణసమ్భవో భవదపరాధాదితి చేత్తన్న । యతః ।
యత్నతో వీక్షమాణోఽపి విధిం జ్ఞానస్య న క్వచిత్ ।
శ్రుతో స్మృతో వా పశ్యామి విశ్వాసో నాన్యతోఽస్తి నః ॥ ౧౫॥

స్యాత్ప్రవృత్తిరస్తరేణాపి విధిం లోకవదితి చేత్తన్న । యతః ।
అస్తరేణ విధిం మోహోద్యః కుర్యాత్సామ్పూరాయకమ్ ।
న తస్మాద్దుపకారాయ భస్మనీవ హుతం హవిః ॥ ౧౬॥

అభ్యుపగతప్రామాణ్యవేదార్థవిజ్ఞేమిన్యనుశాసనాచ్ఛ ।

" ఆమ్నాయస్య క్రియార్థత్వాదానర్థక్యమ్ " ఇతోఽన్యథా ।
ఇతి సాబోపమాహోఽప్యైర్వేదవిజ్ఞేమినిః స్వయమ్ ॥ ౧౭॥

మస్తవర్ణాచ్చ ।

" కుర్వన్నేవేహ కర్మాణి జిజివిషేచ్ఛతం సమాః ।
ఇతి మస్త్రోఽపి నిశ్శేషం కర్మణ్యాయురవాస్పజత్ ॥ ౧౮ ॥

జ్ఞానిసశ్చ వస్తుని వాక్యప్రామాణ్యాభ్యుపగమాద్వాక్యస్య చ
క్రియాపదప్రధానత్వాత్తతశ్చాభిప్రేతజ్ఞానాభావః ।
విరహాయ్య క్రియాం నైవ సంహన్యన్తే పదాన్యపి ।
న సమస్త్యపదం వాక్యం యత్యన్యజ్ఞానవిధాయకమ్ ॥ ౧౯ ॥

జ్ఞానాభ్యుపగమేఽపి న దోషః । యతః ।
కర్మణోఽఙ్గాఙ్గిభావేన స్వప్రధానతయాఽథవా ।
సమ్బంధస్యేహ సంసిద్ధిర్థానే సత్యప్యదోషతః ॥ ౨౦ ॥

యస్మాజ్ఞానాభ్యుపగమానభ్యుపగమేఽపి న జ్ఞానాన్ముక్తిః ।
అతః సర్వాశ్రమాణాం హి వాఙ్మనఃకాయకర్మభిః ।
స్వనుష్ఠితైర్వధాశక్తి ముక్తిః స్యాన్నాన్యసాధనాత్ ॥ ౨౧ ॥

అసదర్థప్రలాపోఽయమితి దూషణసమ్భావనాయాహ ।
ఇతి హృష్టధియాం వాచః స్వప్రజ్ఞాఽఽధ్మాతచేతసామ్ ।
ఘుష్యన్తే యజ్ఞశాలాసు ధూమానర్థధియాం కిల ॥ ౨౨ ॥

దూషణోపక్రమావధిజ్ఞాపనాయాహ ।
అత్రాభిదధ్మహే దోషాన్ క్రమశో న్యాయబృంహితైః ।
వచోభిః పూర్వపక్షోక్తిఘాతిభిర్నాతిసమ్భ్రమాత్ ॥ ౨౩ ॥

చతుర్విధస్యాపి కర్మకార్యస్య ముక్తావసమ్భవాన్న ముక్తేః
కర్మకార్యత్వమ్ ।

అజ్ఞానహానమాత్రత్వాన్ముక్తేః కర్మ న సాధనమ్ ।
కర్మాపమార్ఙ్గినాజ్ఞానం తమసీవోత్థితం తమః ॥ ౨౪ ॥

కర్మకార్యత్వాభ్యుపగమేఽపి దోష ఏవ ।
ఏకేన వా భవేన్ముక్తిర్వది వా సర్వకర్మభిః ।
ప్రత్యేకం చేదప్రథాన్యాని సర్వేభ్యోఽప్యేకకర్మతా ॥ ౨౫ ॥

సర్వప్రకారస్యాపి కర్మణ ఉత్పత్తిత ఏవ విశిష్టసాధ్యాభి-
సమ్బంధాన్న పరిశేష్యన్యాయసిద్ధిః ।
దురితక్షపణార్థత్వాన్న నిత్యం స్యాద్విముక్తయే ।

స్వర్గాదిఫలసమృద్ధాత్కామ్యం కర్మ తదైవ న || ౨౬ ||

ప్రమాణాసమ్భవాచ్చ |

సాధ్యసాధనభావోఽయం వచనాత్పారలౌకికః |

నాశ్చైషం మోక్షదం కర్మ శ్రుతేర్వక్తాత్కథంచన || ౨౭ ||

అభ్యుపగతాభ్యుపగమాచ్చ శ్వశ్రూనిర్గచ్ఛక్తివద్భవతో
నిష్ప్రయోజనః ప్రలాపః |

నిషిద్ధకామ్యయోస్త్యాగస్త్యయాపీష్టో యథా మయా |

నిత్యస్యాఫలవత్త్వాచ్చ న మోక్షః కర్మసాధనః || ౨౮ ||

ఏవం తావత్ ముక్తేః క్రియాభిః సిద్ధత్వాత్ ఇతి

నిరస్తోఽయం

పక్షః | అథాధునా సర్వకర్మప్రవృత్తిహేతునిరూపణేన

యథావస్థితాత్మవస్తువిషయకేవలజ్ఞానమాత్రాదేవ

సకలసంసారానర్థనివృత్తిరితీమం పక్షం ద్రుఢయితుకామ

ఆహ |

ఇహ చేదం పరీక్ష్యతే | కిం యథా ప్రతిషిద్ధేషు

యాదృచ్ఛికేషు చ కర్మసు

స్వాభావికస్వాశయోత్థనిమిత్తవశాదేవేదం

హితమిదమహితమితి విశేషాన్ పరికల్ప్య

మృగత్పష్టికోదకపిపాసురివ

లౌకికప్రమాణప్రసిద్ధాన్యేవ సాధనాన్యపాదాయ

హితప్రాప్తయేఽహితనిరాసాయ చ స్వయమేవ ప్రవర్తతే నివర్తతే చ

తదైవాదృష్టార్థేషు కామ్యేషు నిత్యేషు చ కర్మసు కిం

వాన్యదేవ తత్ర ప్రవృత్తినివృత్తినిమిత్తమితి | కించాతః |

యద్యేవం శ్రుణు | యది తావద్యథావస్థితవస్తుసమ్యగ్గానం

ప్రమాణభూతం లౌకికమాగమికం వా ప్రవృత్తినిమిత్తమితి

నిశ్చియతే నివృత్తిశాస్త్రం చ నాభ్యుపగమ్యతే తదా

హతాః కర్మత్యాగినో భ్రాన్తివిజ్ఞానమాత్రావష్టమ్భాదలౌకిక-

ప్రమాణోపాత్తకర్మానుష్ఠానత్యాగిత్యాచ్చ | అథ

మృగత్పష్టికోదకపిపాసుప్రవృత్తినిమిత్తవదయథావస్తుభ్రాన్తి-

విజ్ఞానమేవ సర్వప్రవృత్తినిమిత్తం తదా వర్ధామహే వయం

హతాః స్థ యూయమితి ।

హితం సమ్ప్రేప్సతాం మోహోదహితం చ జిహోసతామ్ ।

ఉపాయాన్ప్రాప్తిహనార్థాన్ శాస్త్రం భాసయతేఽర్కవత్ ॥ ౨౯ ॥

ఏవం తావత్ప్రత్యక్షానుమానాగమప్రమాణావష్టమ్భదాత్మనో
నిరతిశయసుఖహితావ్యతిరేకసిద్ధేరహితస్య చ

షష్ఠగోచరవత్స్వత ఏవానభినమ్బన్దాదేవంస్వాభావ్యా-
త్మానవబోధమాత్రాదేవ హితం మే స్యాదహితం మే మా భూదితి
మిథ్యాజ్ఞానం తూషరశుక్తికానవబోధోత్థమిథ్యాజ్ఞానవత్-
ప్రవృత్తినిమిత్తమితి నిర్ధారితమ్ । శాస్త్రం చ న
పదార్థశక్త్యాధానకృదితి । అథైతస్యైవోత్తరత్ర ప్రపఞ్చ
ఆరభ్యతే ।

న పరీప్సాం జిహోసాం వా పుంసః శాస్త్రం కరోతి హి ।

నిజే ఏవ తు తే యస్మాత్పశ్వాదావపి దర్శనాత్ ॥ ౩౦ ॥

ఉక్తం తావదనవబుద్ధవస్తుయాథాత్మ్య ఏవ

విధిప్రతిషేశశాస్త్రేష్వధిక్రియత ఇతి ।

లిప్సతేఽజ్ఞానతోఽలబ్ధం కణ్ఠే చామీకరం యథా ।

వర్జితం చ స్వతో బ్రాన్త్యా ఛాయాయామాత్మనో యథా ॥ ౩౧ ॥

భయాన్మోహోవనద్ధాత్మా రక్షః పరిజహీర్షతి ।

పచ్చాపరిహృతం వస్తు తథాలబ్ధం చ లిప్సతే ॥ ౩౨ ॥

తత్రైతేషు చతుర్షు విషయేషు ప్రాప్తయే పరీహారాయ

చ విభజ్య న్యాయః ప్రదర్శ్యతే ।

ప్రాప్తవ్యపరిహార్యేషు జ్ఞాతోపాయాఞ్చుతేః పృథక్ ।

కృత్వాథ ప్రాప్నుయాత్ప్రాప్యం తథానిష్ఠం జిహోత్యపి ॥ ౩౩ ॥

అథావశిష్టయోః స్వభావత ఏవ ।

పరిహృతావస్తయోర్భేదాధానప్రాప్తి న కర్మణా ।

మోహమాత్రాన్తరాయత్వాత్క్రియయా తే న సిద్ధ్యతః ॥ ౩౪ ॥

కస్మాత్పునరాత్మవస్తుయాథాత్మ్యావబోధమాత్రాదేవాభిలషిత-

నిరతిశయసుఖావాప్తినిశ్చేషదుఃఖనివృత్తి భవతో న తు

కర్మణేతి । ఉచ్యతే ।

కర్మాజ్ఞానసముత్థత్వాన్నాలం మోహోపనుత్తయే ।

సమ్యగ్జానం విరోధ్యస్య తామిస్రస్యాంశుమానివ ॥ 3౫॥

నన్వాత్మజ్ఞానమప్యవిద్యోపాదానమ్ । న హి

శాస్త్రశిష్యాచార్యాద్యనుపాదాయాత్మజ్ఞానమాత్మానం

లభతః ఇతి । నైష దోషః । యత ఆత్మజ్ఞానం హి

స్వతస్సిద్ధపరమార్థాత్మవస్తుస్వరూపమాత్రాశయాదేవావిద్యాతదుత్ పన్న

కారకగ్రామప్రధ్వంసి స్వాత్మోపతావేవ శాస్త్రాదపేక్ష్యతే

నోత్పన్నమవిద్యానివృత్తై । కర్మ పునః స్వాత్మోత్పత్తావుత్పన్నం

చ । న హిక్రియా కారకనిస్సృహో కల్పకోటివ్యవహితఫలదానాయ

స్వాత్మానం బిభర్తి సాధ్యమానమాత్రరూపత్వాత్తస్యాః । న చ

క్రియాత్మజ్ఞానవత్వాత్ప్రతిలమ్భకాల ఏవ స్వర్గాదిఫలన

కర్తారం సమ్బుద్ధాతి । ఆత్మజ్ఞానం పునః పురుషార్థసిద్ధౌ

నోత్పద్యమానస్వరూపవ్యతిరేకేణాన్యద్రూపాన్తరం సాధనాన్తరం

వాపేక్షతే । కుత ఏతత్ । యతః ।

బలవద్ది ప్రమాణోత్థం సమ్యగ్జానం న బాధ్యతే ।

ఆకాంక్షతే న చాప్యాన్యద్బాధనం ప్రతి సాధనమ్ ॥ 3౬॥

స్వపక్షస్య హేత్వవప్తమేభన సమర్థితత్వానిరాశఙ్క-

ముపసంహ్రాయతే ।

తస్మాద్దుఃఖోదధేర్వేతోరజ్ఞానస్యాపనుత్తయే ।

సమ్యగ్జానం సుపర్యాప్తం క్రియా చేన్నోక్తహేతుతః ॥ 3౭॥

నను బలవదపి సమ్యగ్జానం సదప్రమాణోత్థేన

బాధ్యమానముపలభామహే యత ఉత్పన్నపరమార్థబోధస్యాపి

కర్తృత్వభోక్తృత్వరాగద్వేషాద్యనవబోధోత్థప్రత్యయా

ఆవిర్భవన్తి । న హ్యబాధితే సమ్యగ్జానే తద్విరుద్ధానాం

ప్రత్యయానాం సమ్భవోఽస్తి । నైతదేవమ్ । కుతః ।

బాధితత్వాదవిద్యాయా విద్యాం సా నైవ బాధతే ।

తద్వాసనా నిమిత్తత్వం యాన్తి విద్యాస్మృతేర్ధృవన్ ॥ 3౮॥

“కర్మాజ్ఞానసముత్థత్వాత్ ఇత్యుక్తో హేతుస్తస్య చ

సమర్థనం పూర్వమేవాభిహితం హితం సమ్ప్రేప్సత్వామ్ "
 ఇత్యాదినా । తదభ్యుచ్చయార్థమవిద్యాన్వయేన చ
 సంసారాన్వయిత్వం ప్రదర్శయిష్యామిత్యత ఆహా ।
 బ్రాహ్మణ్యాద్యాత్మకే దేహ లాత్వా నాత్మేతి భావనామ్ ।
 శ్రుతేః కిఙ్కరతామేతి వాఙ్మనఃకాయకర్మసు ॥ ౩౯॥

యస్మాత్కర్మాజ్ఞానసముత్థమేవ తస్మాత్తద్వ్యావృత్తౌ నివర్తత
 ఇత్యుచ్యతే ।
 దగ్ధాఖిలాధికారశ్చేదబ్బ్రహ్మజ్ఞానాగ్నినా మునిః ।
 వర్తమానః శ్రుతేర్మూర్ధ్ని నైవ స్యాద్వేదకిఙ్కరః ॥ ౪౦॥

అథేతరో ఘనతరావిద్యా పటలసంవీతాస్తఃకరణోఽఙ్గీకృత-
 కర్తృత్వాద్యశేషకర్మాధికారకారణో
 విధిప్రతిషేధచోదనాసందంశోపదష్టః
 కర్మసు ప్రవర్తమానః ।

శుభైః ప్రాప్నోతి దేవత్వం నిషిద్ధైర్నారకీం గతిమ్ ।
 ఉభాభ్యాం పుణ్యపాపాభ్యాం మానుష్యం లభతేఽవశః ॥ ౪౧॥

ఆబ్రహ్మస్తమ్భపర్వస్తే ఘోరే దుఃఖోదధౌ
 ఘటియన్త్రవదారోహావరోహన్యాయేనాధమమధ్యమోత్తమసుఖదుఃఖ-
 మోహావిద్యుచ్చపలసమ్పాతదాయినీర్విచిత్రయోనీశ్చణ్డోత్పిఙ్గాల-
 కశ్వసనవేగాభిహతామ్నోధిమధ్యవర్తిశుష్కాలాబువచ్ఛుభా-
 శుభవ్యామిశ్రకర్మవాయుసమీరితః ।

ఏవం చక్రమ్యమాణోఽయమవిద్యాకామకర్మభిః ।
 పాశితో జాయతే కామీ మ్రియతే చాసుఖావృతః ॥ ౪౨॥

యథోక్తైర్థ ఆదరవిధానాయ ప్రమాణోపన్యాసః ।
 శ్రుతిశ్చేమం జగాదార్థం కామస్య వినివృత్తయే ।
 తస్మాలా సంసృతిర్యస్మాత్తన్నాశోఽజ్ఞానహానతః ॥ ౪౩॥

కా త్వసౌ శ్రుతిరితి చేత్ ।
 "యదా సర్వే ప్రముచ్యన్త " ఇతి ను " ఇతి చ
 వాజినః ।
 కామబన్ధనమేవేదం వ్యాసోఽప్యాహ పదేపదే ॥ ౪౪॥

ఏష సంసారపన్థా వ్యాఖ్యాతః । అథేదానీం తద్వ్యావృత్తయే
కర్మాణ్యారాదుపకారకత్వేన యథా మోక్షహేతుతాం ప్రతిపద్యన్తే
తథాభిధీయతే ।

తస్యైవం దుఃఖతప్తస్య కథంచిత్పుణ్యశీలనాత్ ।
నిత్యేహాక్షాలితథియో వైరాగ్యం జాయతే హృది ॥ ౪౫॥

కీద్వగైర్వారాగ్యముత్పద్యత ఇతి । ఉచ్యతే ।
నరకాద్భీర్యథాస్యాభూత్తథా కామ్యఫలాదపి ।
యథార్థదర్శనాత్తస్మాన్నిత్యం కర్మ చిక్రీర్షతి ॥ ౪౬॥

ఏవం నిత్యనైమిత్తికకర్మానుష్ఠానేన ।
శుధ్యమానం తు తచ్చిత్తమీశ్వరార్పితకర్మభిః ।
వైరాగ్యం బ్రహ్మలోకాదౌ వ్యనక్త్యథ సునిర్మలమ్ ॥ ౪౭॥

యస్మాద్దజస్తమోమలోపసంసృష్టమేవ చిత్తం
కామబుడిశేనాకృష్య విషయదురస్తసూనాస్థానేష నిక్షిప్యతే
తస్మాన్నిత్యనైమిత్తికకర్మానుష్ఠానపరిమార్జనేనాపవిద్ధ-
రజస్తమోమలం ప్రసన్నమనాకృలం సంమారితస్ఫటికశిలాకల్పం
బాహ్యవిషయహేతుకేన చ రాగద్వేషాత్మకేనాతిగ్రహబుడిశేనా-
నాకృష్యమాణం విధూతాశేషకల్మషం ప్రత్యజ్ఞాత్రప్రవణం
చిత్తదర్పణమవతిష్ఠతే । అత ఇదమభిధీయతే ।
ఘృత్థితాశేషకామేభ్యో యదా ధీరవతిష్ఠతే ।
తదైవ ప్రత్యగాత్మానం స్వయమేవావివిక్షతి ॥ ౪౮॥

అతఃపరమవసితాధికారాణి కర్మాణి ప్రత్యక్ప్రవణవత్వసూనౌ
కృతసమ్ప్రతికాని చరితార్థాని సన్ని ।
ప్రత్యక్ప్రవణతాం బుద్ధేః కర్మాణ్యుత్పాద్య శుద్ధితః ।
కృతార్థాన్యస్తమాయాన్తి ప్రావృడన్తే ఘనా ఇవ ॥ ౪౯॥

యతో నిత్యకర్మానుష్ఠానస్యైష మహిమా ।
తస్మాన్ముముక్షుభిః కార్యమాత్మజ్ఞానాభిలాషిభిః ।
నిత్యం నైమిత్తికం కర్మ సదైవాత్మవిశుద్ధయే ॥ ౫౦॥

యథోక్తేర్థే సర్వజ్ఞవచనం ప్రమాణమ్ ।

'' ఆరుక్షోర్మునేర్యోగం కర్మ కారణముచ్యతే ।

యోగారూఢస్య తస్యైవ శమ ఏవేతి చ స్మృతిః ॥ ౫౧॥

నిత్యకర్మానుష్ఠానాద్ధర్మోత్పత్తిర్ధర్మోత్పత్తేః

పాపహానిస్తతశ్చిత్తశుద్ధిస్తతః

సంసారయాథాత్మ్యవబోధస్తతో వైరాగ్యం తతో ముముక్షుత్వం

తతస్తదుపాయపర్యేషణం

తతః సర్వకర్మతత్సాధనసంన్యాసస్తతో

యోగాభ్యాసస్తతశ్చిత్తస్య ప్రత్యక్ప్రవణతా

తతస్తత్త్వమస్యాదివాక్యార్థపరిజ్ఞానం

తతోఽవిద్యోచ్ఛేదస్తతశ్చ స్వాత్మన్యే-

వావస్థానం బ్రహ్మైవ సన్ బ్రహ్మేవ్యేతి

"విముక్తశ్చ విముచ్యతే" ఇతి ।

పారమర్శ్యేణ కర్మైవం స్యాదవిద్యానివృత్తయే ।

జ్ఞానవన్నావిరోధిత్యాత్కర్మావిద్యాం నిరస్యతి ॥ ౫౨॥

న చ కర్మణః కార్యమణ్యపి ముక్తౌ సమ్భావ్యతే నాపి ముక్తౌ

యత్సమ్భవతి తత్కర్మాపేక్షతే । తదుచ్యతే ।

ఉత్పాద్యమాప్యం సంస్కార్యం వికార్యం చ క్రియాఫలమ్ ।

వైవం ముక్తిర్యతస్తస్మాత్కర్మ తస్యా న సాధనమ్ ॥ ౫౩॥

ఏవం తావత్కేవలం కర్మ సాక్షాదవిద్యాపనుత్తయే న

పర్యాప్తమితి ప్రపశ్చుతమ్ । ముక్తౌ చ ముముక్షుజ్ఞానత-

ద్విషయస్వాభావ్యానురోధేన సర్వప్రకారస్యాపి కర్మణోఽసమ్భవ

ఉక్తో హితం సమ్ప్రొప్పతామ్" ఇత్యాదినా ।

యాదృశశ్చారాదుపకారకత్వేన జ్ఞానోత్పత్తౌ కర్మణాం

సముచ్చయః సమ్భవతి తథా ప్రతిపాదితమ్ । అవిద్యోచ్ఛిత్తౌ తు

లబ్ధాత్మస్వభావస్యాత్మజ్ఞానస్యైవాసాధారణం

సాధకతమత్వం

నాన్యస్య ప్రధానభూతస్య గుణభూతస్య చేత్యేతదధునోచ్యతే ।

తత్ర జ్ఞానం గుణభూతం తావదహేతురీత్యేతదాహ ।

సంనిపత్య న చ జ్ఞానం కర్మాజ్ఞానం నిరస్యతి ।

సాధ్యసాధనభావత్వాదేకకాలానవస్థితేః ॥ ౫౪॥

సమప్రధానయోరప్యసమ్భవ ఏవ ।

బాధ్యబాధకభావాచ్చ పఞ్చాస్యోరణయోరివ ।

ఏకదేశానవస్థానాన్న సముచ్చయతా తయోః ॥ ౫౫ ॥

కుతో బాధ్యబాధకభావః । యస్మాత్ ।

అయథావస్తవిద్యా స్యాద్విద్యా తస్యా ఏరోధిసీ ।

సముచ్చయస్తయోరేవం రవిశార్యరయోరివ ॥ ౫౬ ॥

తస్మాదకారకబ్రహ్మత్మని పరిసమాప్తావబోధస్యాశేషకర్మ-

చోదనానామచోద్యస్యాభ్యావ్యాత్కృణ్ణతా । కథం తత్ ।

అభిధీయతే ।

బృహస్పతిసవే యద్వత్క్షత్రియో న ప్రవర్తతే ।

బ్రాహ్మణత్వాద్యహంమానీ విప్రీ వా క్షత్రకర్మణి ॥ ౫౭ ॥

యథాయం దృష్టాస్త ఏవం దార్ఙ్గాన్వికోఽపీత్యేతదాహ ।

విదేహో వీతసన్దేహో నేతినేత్యవశేషితః ।

దేహాద్యనాత్మదృక్తద్వక్త్రియాం వీక్షతేఽపి న ॥ ౫౮ ॥

తస్యార్థస్యావిష్కరణార్థముదాహరణమ్ ।

మృతేన్నైభకే యథేభత్వం శిశురధ్యస్య వల్గతి ।

అధ్యస్యాత్మాని దేహాదీన్మాథస్తద్వత్సివేష్టతే ॥ ౫౯ ॥

న చ వయం జ్ఞానకర్మణోః సర్వత్రైవ ప్రత్యాచక్షుహే । యత్ర

ప్రయోజ్యప్రయోజకభావో జ్ఞానకర్మణోస్తత్ర నాస్మత్ప్రత్రాపి శక్యతే

నివారయితుమ్ । తత్ర విభాగప్రదర్శనాయోదాహరణం ప్రదర్శ్యతే ।

స్థాణుం చోరధియాలాయ భీతో యద్వత్ప్రలాయతే ।

బుద్ధ్యాదిభిస్తథాత్మానం భ్రాన్తోఽధ్యారీప్య చేష్టతే ॥ ౬౦ ॥

ఏవం యత్రయత్ర జ్ఞానకర్మణోః ప్రయోజ్యప్రయోజకభావస్తత్ర

సర్వత్రాయం న్యాయః । యత్ర తు న సమకాలం నాపి

క్రమేణోపపద్యతే

సముచ్చయః సవిషయ ఉచ్యతే ।

స్థాణోః సతత్త్వవిజ్ఞానం యథా నాఙ్గం పలాయతే ।

ఆత్మనస్తత్త్వవిజ్ఞానం తద్వన్నాఙ్గం క్రియావిధౌ ॥ ౬౧ ॥

యస్మాద్గుణస్వైతత్వాభ్యావ్యమ్ ।

యద్ధి యస్యానురోధేన స్వభావమనువర్తతే ।
తత్తస్య గుణభూతం స్యాన్న ప్రధానాద్గుణో యతః ॥ ౬౨॥

యస్మాత్ ।
కర్మప్రకరణాకాఙ్క్షిజ్ఞానం కర్మగుణో భవేత్ ।
యద్ధి ప్రకరణే యస్య తత్తదఙ్గం ప్రచక్షతే ॥ ౬౩॥

స్వరూపలాభమాత్రేణ యత్త్వవిద్యాం నిహన్తి నః ।
న తదఙ్గం ప్రధానం వా జ్ఞానం స్యాత్కర్మణః క్వచిత్ ॥ ౬౪॥

సముచ్చయపక్షవాదినాప్యవశ్యమేతదభ్యుపగంతవ్యమ్ ।
యస్మాత్ ।

అజ్ఞానమనిరాకుర్వజ్ఞానమేవ న సిద్ధ్యతి ।
విపన్నకారకగ్రామం జ్ఞానం కర్మ న ఛౌకతే ॥ ౬౫॥

ఇదం చాపరం కారణం జ్ఞానకర్మణోః సముచ్చయనిబద్ధి ।
హేతుస్వరూపకార్యాణి ప్రకాశతమసోరివ ।
విరోధీని తతో నాస్తి సాఙ్గత్యం జ్ఞానకర్మణోః ॥ ౬౬॥

ఏవముపసంహృతే కేచిత్స్వసమ్ప్రదాయబలావష్టమ్భాదాహుర్యదే-
తద్వేదాన్తవాక్యాదహం బ్రహ్మతి విజ్ఞానం సముత్పద్యతే తన్నైవ
స్వోత్పత్తిమాత్రేణాజ్ఞానం నిరస్యతి । కిం తర్హి । అహస్యహని
ద్రాఘీయసా కాలేనోపాసీనస్య సతో భావనోపచయాన్నిశ్శేషమ్
అజ్ఞానమపగచ్ఛతి " దేవో భూత్వా దేవానప్యేతి " ఇతి
శ్రుతేః । అపరే తు బ్రువతే వేదాన్తవాక్యజనితమహం బ్రహ్మతి
విజ్ఞానం సంసర్గాత్మకత్వాదాత్మవస్తుయాథాత్మ్యావగాహ్యవ న
భవతి । కిం తర్హి ।

ఏతదేవ గఙ్గాస్రోతోవత్సతతమభ్యస్యతోఽన్యదేవావాక్యార్థాత్మకం
విజ్ఞానాన్తరముత్పద్యతే । అస్య పక్షద్వయస్య నివృత్తయ
ఇదమభిధీయతే ।

సకృత్ప్రవృత్త్యా మృద్నాతి క్రియాకారకరూపభృత్ ।
అజ్ఞానమాగమజ్ఞానం సాఙ్గత్యం నాస్త్యతోఽనయోః ॥ ౬౭॥

ఏవం తావదనానాత్వే బ్రహ్మణి జ్ఞానకర్మణోః సముచ్చయో
నిరాకృతః । అథాధునా పక్షాన్తరాభ్యుపగమేనాపి

ప్రత్యవస్థానే పూర్వవదనాశ్వాసో యథా తథాభిధీయతే |
 అనుత్సారితనానాత్వం బ్రహ్మ యస్యాపి వాదినః |
 తన్మతేనాపి దుస్సాధ్యో జ్ఞానకర్మసముచ్చయః || ౬౮ ||

తస్య విభాగోక్తిర్దూషణవిభాగప్రజ్ఞప్తయే |
 బ్రహ్మాత్మా వా భవేత్తస్య యది వానాత్మరూపకమ్ |
 ఆత్మానాప్తిరభవేన్మోహాదితరస్యాప్యనాత్మనః || ౬౯ ||

తత్ర యది తావద్వాస్తవేనైవ వృత్తేన బ్రహ్మ
 ప్రాప్తమాత్మస్యాభావ్యాత్మేవలమాసురమోహాపిధానమాత్ర-
 మేవానాప్తినిమిత్తం తస్మిన్పక్షే |

మోహాపిధానభజ్గాయ నైవ కర్మాణి కారణమ్ |
 జ్ఞానేనైవ ఫలావాప్తేస్తత్ర కర్మ నిరర్థకమ్ || ౭౦ ||

అనాత్మరూపకే తు బ్రహ్మణి న కర్మ సాధనభావం ప్రతిపద్యతే
 నాపి జ్ఞానం కర్మసముచ్చితమసముచ్చితం వా యస్మాదన్యస్య
 స్వత ఏవ సాధకస్య బ్రహ్మణోఽప్యన్యత్వం స్వత ఏవ సిద్ధమ్ |
 తత్రైవమ్ |

అన్యస్యాన్యాత్మతాప్రాప్తౌ న క్వచిద్ధేతుసమ్భవః |
 తస్మిన్ సత్యపి నో నష్టః పరాత్మానం ప్రపద్యతే || ౭౧ ||

అపరస్మింస్తు పక్షే విధిః |

పరమాత్మానుకూలేన జ్ఞానాభ్యాసేన దుఃఖినః |
 ద్వైతి నోఽపి ప్రముచ్యేరన్న పరాత్మవిరోధినా || ౭౨ ||

ఇతరస్మింస్తు పక్షే విధేరేవానవకాశత్వమ్ | కథమ్ |
 సమస్తవ్యస్తభూతస్య బ్రహ్మణ్యేవావతిష్ఠతః |
 బ్రూత కర్మణి కో హేతుః సర్వానన్యత్వదర్శినః || ౭౩ ||

సర్వకర్మనిమిత్తసమ్భవాసమ్భవాభ్యాం సర్వకర్మసంకరశ్చ
 ప్రాప్నోతి | యస్మాత్ |

సర్వజాత్యాదిమత్తేఽన్య నితరాం హేతసమ్భవః |
 విశేషం హ్యనుపాదాయ కర్మ నైవ ప్రవర్తతే || ౭౪ ||

స్యాద్విధిరధ్యాత్మభిమానాదితి చేన్నైవమ్ | యస్మాత్ |
 న చాధ్యాత్మాభిమానోఽపి విదుషోఽస్త్యాసురత్వతః |
 విదుషోఽప్యాసురశ్చేత్స్యాన్నిష్చలం బ్రహ్మాదర్శనమ్ || ౭౫ ||

అజ్ఞానకార్యత్వాన్న సమకాలం నాపి క్రమేణ
జ్ఞానకర్మణోరవస్త్యవస్తు-
తస్మత్ప్రత్యక్షతిరస్తీత్యేవం నిరాకృతోఽపి కాశం కుశం
వాపలమూర్ఖహ ॥

అథాధ్యాత్మం పునర్యాయాదాశ్రితో మూఢతాం భవేత్ |
స కరోత్యేవ కర్మాణి కో హ్యజ్ఞం వినివారయేత్ ॥ ౭౬ ॥

సిద్ధత్వాచ్చ న సాధ్యమ్ | యతః |
సామాన్యేతరరూపాభ్యాం కర్మాత్మైవాస్య యోగినః |
నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసవత్తస్మాన్న నియోగమపేక్షతే | ॥ ౭౭ ॥

అస్తు తర్హి భిన్నాభిన్నాత్మకం బ్రహ్మ | తథా చ సతి
జ్ఞానకర్మణో సమ్భవతో భేదాభేదవిషయత్వాత్తయోః | తత్ర
తావదయం పక్ష ఏవ న సమ్భవతి | కిం కారణమ్ | న హి
భిన్నోఽయమిత్యభేదబుద్ధిమనిరాకృత్య భేదబుద్ధిః
పదార్థమాలింగతే | ఏవం హ్యనభ్యుపగమే భిన్నాభిన్న-
పదార్థయోరలౌకికత్వం ప్రసజ్యేత | అథ నిష్ప్రమాణకమ-
ప్యాశ్రియతే తదప్యుభయపక్షాభ్యుపగమాదభేదపక్షే దుఃఖి
బ్రహ్మ స్యాదత ఆహ |

భిన్నాభిన్నం విశేషేచ్ఛేద్దుఃఖి స్యాద్బ్రహ్మ తే ధ్రువమ్ |
అశేషదుఃఖితా చ స్యాదహో ప్రజ్ఞాత్మవాదినామ్ ॥ ౭౮ ॥

తస్మాత్సమ్యగేవాభిహితం న జ్ఞానకర్మణోః సముచ్చయ
ఇత్యుపసంహ్రాయతే |

తమోఽఙ్గత్వం యథా భానోరగ్నేశ్శీతాఙ్గతా యథా |
వారిణశ్చోష్ణతా యద్వజ్ఞానస్వైవం క్రియాఙ్గతా ॥ ౭౯ ॥

యథోక్తోపపత్తిబలేనైవ పూర్వపక్షస్యోత్సాఠితత్వాద్వక్తవ్యం
నావశేషితమిత్యతః ప్రతిపత్తికర్మవత్పూర్వపక్షపరిహారాయ
యత్కించోద్వక్తవ్యమిత్యత ఇదమభిధీయతే |

''ముక్తేః క్రియాభిః సిద్ధత్వాత్'' ఇత్యాద్యనుచితం బహు |
యదభాణి తదన్యాయ్యం యథా తదధునోఽచ్యతే ॥ ౮౦ ॥

యోఽయం కామ్యానాం ప్రతిషిద్ధానాం చ త్యాగః ప్రతిజ్ఞాయతే
 సా ప్రతిజ్ఞా తావన్న శక్యతేఽనుష్ఠాతుమ్ | కిం కారణమ్ |
 కర్మణో హి నిర్వృత్తాత్మనో ద్వాభ్యాం ప్రకారాభ్యాం నివృత్తిః
 సమ్భవత్యారబ్ధఫలస్యోపభోగేనానారబ్ధఫలస్యాశుభస్య
 ప్రాయశ్చిత్తైరితి | తృతీయోఽపి త్యాగప్రకారోఽకర్త్రా-
 త్మావబోధాత్ స త్వాత్మజ్ఞానానభ్యుపగమాద్భవతా
 నాభ్యుపగమ్యతే | తత్ర యాన్యనుపభుక్తఫలాన్యనారబ్ధఫలాని
 తానీశ్వరేణాపి కేనచిదపి న శక్యన్తే పరిత్యక్తుమ్ |
 అథారబ్ధఫలాని త్యజ్యన్తే తాన్యపి న శక్యన్తే త్యక్తుమ్ |
 కిం కారణమ్ | అనివృత్తేః | అనిర్వృత్తం హి చికిర్షితం
 కర్మ శక్యతే త్యక్తుం ప్రవృత్తినివృత్తి ప్రతి కర్తుః
 స్వాతన్త్ర్యాత్ | నిర్వృత్తే తు కర్మణి తదసమ్భవాద్దురనుష్ఠేయః
 ప్రతిజ్ఞానార్థః | అశక్యప్రతిజ్ఞానాచ్ఛ |
 న చ శక్యతే ప్రతిజ్ఞాతుం యావజ్జీవం కామ్యాని
 ప్రతిషిద్ధాని చ కర్మాణి న కరిష్యామీతి సునిపుణానామపి
 సూక్ష్మాపరాధదర్శనాత్ | ప్రమాణాభావాచ్ఛ |
 న చ ప్రమాణమస్తి మోక్షకామో నిత్యనైమిత్తికే కర్మణీ
 కుర్యాత్కామ్యప్రతిషిద్ధే చ వర్జయేదారబ్ధఫలే చోపభోగేన
 క్షపయేదితి | ఆనన్త్యాచ్ఛ | న చోపచితానాం
 కర్మణామియత్తాస్తి సంసారస్యానాదిత్వాత్ | న చ కామ్యైః
 ప్రతిషిద్ధైర్వా తేషాం నివృత్తిరస్తి శుద్ధ్యశుద్ధిసామ్యే
 సత్యవిరోధాదిత్యాహ |
 న కృత్స్ను కామ్యసంత్యాగోఽనన్తత్వాత్కర్తుమిష్యతే |
 నిషిద్ధకర్మణశ్చేత్తు వ్యతీతానన్తజన్మసు || ౮౧ ||
 స్యాన్మతం వ్యతీతాననన్తజన్మోపాత్తానాం కర్మణామ్ |
 క్షయో నిత్యేన తేషాం చేత్ప్రాయశ్చిత్తైర్వ్యధైరసః |
 నిష్ఫలత్వాన్న నిత్యేన కామ్యాదేర్వినివారణామ్ || ౮౨ ||
 ప్రమాణాభావాచ్ఛ | కథమ్ |
 పాపాపనుత్తయే వాక్యాత్ప్రాయశ్చిత్తం యథా తథా |
 గభ్యతే కామ్యహానార్థం నిత్యం కర్మ న వాక్యతః || ౮౩ ||

అథాపి స్యాత్కామ్యైరేవ కామ్యానాం పూర్వజన్మోపచితానాం క్షయో
భవిష్యతీతి । తన్న । యతః ।

పాపూనాం పాపృభిర్నాస్తి యథైవేహ నిరాక్రియా ।
కామ్యైరపి తథైవాస్తు కామ్యానామవిరోధతః ॥ ౮౪ ॥

ఏవం తావత్ "ముక్తేః క్రియాభిః సిద్ధత్వాత్" ఇతి
నిరాకృతమ్ ॥

అథాత్మజ్ఞానస్య సద్భావే ప్రమాణాసమ్భవ
ఉక్తస్తత్పరిహారాయాహ ।

శ్రుతయస్సృతిభిస్సామానన్త్యాత్కామినామిహ ।
విదధత్యురుయత్నేన కర్మాతో బహుకామదమ్ ॥ ౮౫ ॥

న చ బాహుల్యం ప్రామాణ్యే కారణభావం ప్రతిపద్యతే । అత ఆహ ।
ప్రామాణ్యాయ న బాహుల్యం న హ్యేకత్ర ప్రమాణతామ్ ।
వస్తుస్యటన్తి మానాని త్వేకత్రైకస్య మానతా ॥ ౮౬ ॥

యత్కాక్తం "యత్నతో వీక్షమాణోఽపి" ఇతి - తత్రాపి
భవత ఏవాపరాధః । కస్మాత్ । యతః ।

"పరీక్ష్య లోకాన్" ఇత్యాద్యా ఆత్మజ్ఞానవిధాయినీః ।
నైషకర్మ్యప్రవణాస్సాధీః శ్రుతీః కిం న శ్చణోషి తాః ॥

౮౭ ॥

నను "ఆత్మేత్యేవోపాసిత" ఆత్మా వా అరే

ద్రష్టవ్యః "ఇత్యపూర్వవిధిశ్రుతేః
పురుషస్యాత్మదర్శనక్రియాయాం నియోగోఽవసీయత ఇతి । నైవమ్ ।

అపురుషత్రస్తాద్వస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞానస్య
సకలానర్థబీజాత్మానవబోధోత్సారిణో ముక్తేహేతోరితి ।
విధ్యభ్యుపగమేఽపి నాపూర్వవిధిరయమ్ । అత ఆహ ।
నియమః పరిసంఖ్యా వా విధ్యర్థోఽపి భవేద్యతః ।
అనాత్మాదర్శనేనైవ పరాత్మానముపాస్మహే ॥ ౮౮ ॥

యచ్ఛక్తం "విశ్వాసో నాన్యతోఽస్తి నః" ఇతి - తదపి
నిద్రాతురచేతనా త్వయా స్వప్నాయమానేన ప్రలపితమ్ । కిం
కారణమ్ । న హి వయం ప్రమాణబలేనైకాత్మ్యం ప్రతిపద్యామహ

ఐకాత్యుస్య స్వత ఏవానుభవమాత్రాత్మకత్వాత్ | అత ఏవ
సర్వప్రమాణావతారాసమ్భవం వక్ష్యతి |

ప్రమాణవ్యవస్థాయాశ్చనుభవమాత్రాశ్రయత్వాత్ |
అత ఆహ |

వాక్యైకగమ్యం యద్వస్తు నాన్యస్మాత్తత్ర విశ్వనేత్ |
నాఽప్రమేయే స్వతస్సిద్ధేఽవిశ్వాసః కథమాత్మని || ౮౯ ||

యదప్యుక్తం " అన్తరేణ విధిమ్ " ఇతి-

తదప్యబుద్ధిపూర్వకమివ నః ప్రతిభాతి |

యస్మాత్కాలాన్తరఫలదాయిషు కర్మస్వేత్ప్లటతే |

ఆత్మలాభకాల ఏవ ఫలదాయిని త్వాత్మజ్ఞానే

నైతత్సమజ్ఞానమిత్యాహ |

జ్ఞానాత్పలే హ్యవాప్తేఽస్మిన్ప్రత్యక్షే భవఘాతిని |

ఉపకారాయ తన్నేతి న న్యాయ్యం భాతి నో వచః || ౯౦ ||

యదపి జైమినీయం వచనముద్ఘాటయసి - తదపి

తద్వివక్షాపరిజ్ఞానాదేవోద్భావ్యతే | కిం కారణమ్ | యతో న

జైమినేరయమభిప్రాయ ఆమ్నాయః | సర్వ ఏవ క్రియార్థ ఇతి |

యది హ్యయమభిప్రాయోఽభవిష్యత్ " అథాతో బ్రహ్మజ్ఞానా |

జన్మాద్యస్య యతః "

ఇత్యేవమాదిబ్రహ్మవస్తుస్వరూపమాత్రయాథాత్మ్యప్రకాశనపరం

గమ్భీరన్యాయసందృబ్ధం సర్వవేదాన్తార్థమీమాంసనం

శ్రీమచ్ఛరీరకం నాసూత్రయిష్యత్ | అసూత్రయచ్ఛ |

తస్మాజ్జైమినేరేవాయమభిప్రాయో యథైవ విధివాక్యానాం

స్వార్థమాత్రే ప్రామాణ్యమేవమైకాత్మ్యవాక్యానామప్యనధిగత-

వస్తుపరిచ్ఛేదసామ్యాదితి | అత ఇదమభిధీయతే |

అధివోదనం య ఆమ్నాయస్తస్యైవ స్యాత్క్రియార్థతా |

తత్త్వమస్యాదివాక్యానాం బ్రూత కర్మార్థతా కథమ్ || ౯౧ ||

అపి చ | ఐకాత్మ్యపక్ష ఇవాదృష్టార్థకర్మసు భవత్పక్షేఽపి

ప్రవృత్తిర్దుర్లభ్యా | యతః |

స్వర్గం యియాసుర్జుహుయాదగ్నిహోత్రం యథావిధి |

దేహోద్వయస్థాపితస్యైవం కర్మత్వం జైమినేః కథమ్ || ౯౨ ||

న చ ప్రత్యాఖ్యాతాశేషశరీరాదికర్మసాధనస్వభావ-
స్యాత్మమాత్రస్య కర్మస్వధికారః | యస్మాత్ |
సర్వప్రమాణాసమ్భవో హ్యహంవృత్త్యైకసాధనః |
యుష్మదర్థమనాదిత్సురైమినిః ప్రేర్యతే కథమ్ || ౯౩ ||

ప్రవృత్తికారణాభావాచ్చ | యస్మాత్ |
సుఖదుఃఖాదిభిర్వోగ ఆత్మనో నాహమేక్ష్యతే |
పరాక్వాత్ప్రృత్యగతృత్వాజ్జైమినిః ప్రేర్యతే కథమ్ || ౯౪ ||

కించ |

న తావద్యోగ ఏవాస్తి శరీరేణాత్మనః సదా |
ఏషయైర్ధారతో నాస్తి స్వర్గాదౌ స్యాత్కథం సుఖమ్ || ౯౫ ||

యస్మాదన్యథా నోపపద్యతే |
సరాభిమానినం తస్మాత్కారకాద్యాత్మదర్శినమ్ |
మస్త్ర ఆహోరరీకృత్య కుర్వన్ ఇతి న నిర్దవయమ్ || ౯౬ ||

యచోచ్చక్తం విరహయ్య ఇతి తదపి న సమ్యగేవ | తథాపి
తు న యా కాచిక్రియా యత్ర క్వ చాధ్యాహరణీయా కిం తు యా
యత్రాభిప్రేతసమ్బంధం ఘటయితుం శక్నోత్యాకాంక్షాం చ
వాక్యస్య పూరయతి సైవాధ్యాహరణీయా | ఏవంవిశిష్టా చ
క్రియాస్మాభిరభ్యుపగతైవ | సా తూపాదిత్సితవాక్యార్థా-
విరోధిన్యేవ నాభూతార్థప్రాదుర్భావఫలేతి |

షడ్భావవికారరహితాత్మవస్తునో నిర్ధూతాశేష-
ద్వైతానర్థస్యాపరాధీనప్రకాశస్య
విజిజ్ఞాపయిషితత్వాదన్యస్మీత్యాదిక్రియాపదం
స్వమహిమసిద్ధార్థప్రతిపాదనసమర్థమభ్యుపగస్తవ్యం న
ఏవరీతార్థప్రతిపాదనపరమితి |

ధావేదితి న దానార్థే పదం యద్వత్ప్రయుజ్యతే |
ఏధీత్యాది తథా నేచ్ఛేత్స్వతః సిద్ధార్థవాచిని || ౯౭ ||

న చ యథోక్తవస్తువృత్తప్రతిపాదనవ్యతిరేకేణ
తత్త్వమస్యాదివాక్యం వాక్యార్థాస్తరం వక్రీతి

శక్యమధ్యవసాతుమిత్యాహ |

తత్త్వమస్యాదివాక్యానాం స్వతస్సిద్ధార్థబోధనాత్ |

అర్థాస్తరం న సంద్రష్టుం శక్యతే త్రిదశైరపి || ౯౮||

యస్మాదేవమ్ |

అతః సర్వాశ్రమాణాం తు వాఙ్మనఃకాయకర్మభిః |

స్వనుష్ఠితైర్న ముక్తిః స్యాజ్ఞానాదేవ హి సా యతః || ౯౯||

తస్మాచ్ఛ కారణాదేతదప్యపపన్నమ్ |

స్వమనోరథసంక్లప్తప్రజ్ఞాధాతథియామతః |

శ్రోత్రియేష్వేవ వాచస్తాః శోభన్తే నాత్మవేదిషు || ౧౦౦||

ఇతి ప్రథమాధ్యాయః || ౧||

అథ ద్వితీయోధ్యాయః |

ప్రత్యక్షాదీనామనేవవిషయత్వాత్తేషాం స్వారమ్భక-

విషయోపనిపాతిత్వాదాత్మనశ్చాశేషప్రమేయవైలక్షణ్యా-

త్సర్వానరైకహేత్యజ్ఞానాపనోదిజ్ఞానదివారోదయహేతుత్వం

వస్తుమాత్రయాథాత్మ్యప్రకాశనపటియసస్తత్త్వమస్యాదేర్వచన

పవేతి బహ్విభిరుపపత్తిభిః ప్రదర్శితమ్ |

అతస్తదర్థారతిపత్తే యత్కారణం తదపనయనాయ

ద్వితీయోధ్యాయ ఆరభ్యతే |

శ్రావితో వేత్తి వాక్యార్థం నచేత్తత్త్వమసీత్యతః |

త్వమ్పదార్థానభిజ్ఞత్వాదతస్తత్ప్రక్రియోచ్యతే || ౧||

యోయమహమ్బ్రహ్మేతి వాక్యార్థస్తత్ప్రతిపత్తిర్వాక్యాదేవేతి

ప్రత్యక్షాదీనామనేవవిషయత్వాదిత్యవాదిషం తస్య

విశుద్ధ్యర్థమనైకాత్మికత్వం పూర్వపక్షత్వేనోపస్థాప్యతే |

కృతాన్ననాత్మనివృత్తౌ చ కశ్చిదాప్నోతి నిర్వృతిమ్ |

శ్రుతవాక్యస్మృతేశ్చాన్యః స్మార్యతే చ వచోపరః || ౨||

ఏతత్ప్రసక్తేన శ్రోత్రస్తరోపన్యాసముభయత్రాపి సమ్భవనాయాహ |

వాక్యశ్రవణమాత్రాచ్ఛ పిశాచకవదాప్పుయాత్ |

త్రిషు యాదృచ్ఛికీ సిద్ధిః స్మార్యమాణే తు నిశ్చితా || ౩||

నాయమనైకాన్తికో హేతుః | యతః |

సర్వోఽయం మహిమా జ్ఞేయో వాక్యస్యైవ యథోదితః ।
 వాక్యార్థం న హ్యుతే వాక్యత్కశ్చిజ్ఞానాతి తత్త్వతః ॥ ౪॥
 వాక్యం చ ప్రతిపాదనాయ ప్రవృత్తం సత్ప్రతిపాదయత్యేవ
 సర్వప్రమాణానామప్యేవంవృత్తత్వాత్ ।
 నాహంగ్రాహ్యే న తద్దీనే న ప్రత్యక్షాపి దుఃఖిని ।
 విరోధః సదసీత్యస్మాద్వాక్యాభిజ్ఞాన్య జాయతే ॥ ౫॥
 నావిరక్తస్య సంసారాన్నివివృత్త్వా తతో భవేత్ ।
 న చానివృత్తతృష్ణస్య పురుషస్య ముముక్షుతా ॥ ౬॥
 న చాముముక్షోరస్త్రిహ గురుపాదోపసర్పణమ్ ।
 న వినా గురుసమ్బంధం వాక్యస్య శ్రవణం భవేత్ ॥ ౭॥
 తథా పదపదాథౌ చ న స్తో వాక్యమృతే క్వచిత్ ।
 అన్వయవ్యతిరేకౌ చ తావృతే స్తాం కైమాశ్రయౌ ॥ ౮॥
 అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం వినా వాక్యార్థబోధనమ్ ।
 న స్యాత్తేన వినాజ్ఞానప్రహాణం నోపపద్యతే ॥ ౯॥
 వినాజ్ఞానప్రహాణేన పురుషార్థః సుదుర్లభః ।
 తస్మాద్వ్యథోక్తసిద్ధ్యర్థం పరో గ్రన్థోఽవతార్యతే ॥ ౧౦॥
 వర్చస్కం త్వన్నకార్యత్వాద్యథా నాత్మేతి గమ్యతే ।
 తద్భాగః సేన్ద్రియో దేహస్తద్వత్కమితి నేక్ష్యతే ॥ ౧౧॥
 ఆద్యస్తయోరనాత్మత్వే ప్రసిద్ధే మధ్యేఽపి కః ప్రతిబంధః ।
 ప్రాగనాత్మైవ జగ్గం సదాత్మతామేత్యవిద్యయా ।
 స్రగాలేపనవద్దేహం తస్మాత్పశ్యేద్వివిక్తభీః ॥ ౧౨॥
 అభైవమపి మద్వచనం నాద్రియసే స్వయమేవైతస్మాచ్ఛరీరాద్-
 ఆశుచిరాశేర్నిరాశో భవిష్యసి ।
 మన్యసే తావదస్మితి యావదస్మాన్న నీయసే ।
 శ్వభిః క్రోడీకృతే దేహే నైవం త్వమభిమంస్యసే ॥ ౧౩॥
 శిర ఆక్రమ్య పాదేన భర్త్యయత్యపరాన్ శునః ।
 దృష్ట్వా సాధారణం దేహం కస్మాత్సక్తోఽసి తత్ర భోః ॥ ౧౪॥
 శ్రుతిపరిప్రాపితోఽయమర్థోఽనాత్మా బుద్ధ్యాదిదేహాస్త ఇతీదమాహ ।

బుసస్రీహిపలాలాంశైర్బిజమేకం త్రిధా యథా ।
 బుద్ధిమాంసపురీషాంశైరన్నం తద్వదవస్థితమ్ ॥ ౧౫॥
 యథోక్తార్థప్రతిపత్తై సత్యాం న రాగద్వేషాభ్యాం విక్రియతే
 విపశ్చిదిత్యస్యార్థస్య ప్రతిపత్తయే దృష్టాస్తః ।
 వర్చస్కే సమురిత్యక్తే దోషతశ్చావధారితే ।
 యది దోషం వదేత్తన్నై కిం తత్రోచ్చరితుర్భవేత్ ॥ ౧౬॥
 తద్వత్సుక్షే తథా స్థూలే దేహ త్వక్తే వివేకతః ।
 యది దోషం వదేత్తాభ్యాం కిం తత్ర విదుషో భవేత్ ॥ ౧౭॥
 ఏతావదేవ హ్యహం బ్రహ్మసీతి వాక్యార్థాప్రతిపత్తౌ కారణం
 యదుత బుద్ధ్యాదౌ దేహస్తే హ్యహంమమేతి నిస్సన్ధిబన్ధనో గ్రహః ।
 తద్వ్యతిరేకే హి న కుతశ్చిద్విభజ్యత ఏకల ఏవ ప్రత్యగాత్మ-
 న్యవతిష్ఠత ఇత్యాహ ।
 రిపౌ బన్ధౌ స్వదేహే చ సమైకాత్మ్యం ప్రపశ్యతః ।
 వివేకినః కుతః కోపః స్వదేహావయవేశ్వివ ॥ ౧౮॥
 ఇతశ్చానాత్మా దేహాదిః ।
 ఘటాదివచ్చ దృశ్యత్వాత్తైరేవ కరణైర్మౌళేః ।
 స్వప్నే చానస్వయాజ్ఞయో దేహోఽనాత్మేతి సూరిభిః ॥ ౧౯॥
 దేహాదికార్యకరణసంఘాతవ్యతిరేకావ్యతిరేకదర్శినః
 ప్రత్యక్షత ఏవ విరుద్ధం కార్యముపలభ్యతే ।
 చతుర్భురుహ్యతే యత్తత్సర్వశక్త్యా శరీరకమ్ ।
 తూలాయతే తదేవాహంధియాఘ్రాతమచేతసామ్ ॥ ౨౦॥
 ప్రసిద్ధత్వాప్రకరణార్థోపసంహారాయాహ ।
 స్థూలం యుక్త్యా నిరస్యైవం నభసో నీలతామివ ।
 దేహం సూక్ష్మం నిరాకుర్యాదతో యుక్తిభిరాత్మనః ॥ ౨౧॥
 కథం దేహం సూక్ష్మం నిరాకృర్యాదితి । ఉచ్యతే ।
 ఆహంమమత్వయత్నేచా నాత్మధర్మాః కృతత్వవత్ ।
 కర్మత్వేనోపలభ్యత్వాదపాయిత్యాచ్చ వస్త్రవత్ ॥ ౨౨॥
 వైధర్మ్యే దృష్టాస్తః ।
 నోష్ఠిమానం దహత్యగ్నిః స్వరూపత్వాద్యథా జ్వలన్ ।

తథైవాత్మాత్మనో విద్యాదహం నైవావిశేషతః ॥ ౨౩॥

ఏకస్యాత్మనః కర్మకర్తృభావః సర్వథా నోపపద్యత ఇతి శ్రుత్వా
మీమాంసకః ప్రత్యవతిష్ఠతే । ఆహమ్భృత్యయగ్రాహ్యత్వాద్గ్రాహక
ఆత్మేతి తన్నివృత్త్యర్థమాహ ।

యత్కర్మకో హి యో భావో నాసౌ తత్కర్తృకో యతః ।
ఘటప్రత్యయవత్తస్మాన్నాహం స్యాద్ధృష్టకర్మకః ॥ ౨౪॥

అత్రాహ ప్రత్యక్షేణాత్మనః కర్మకర్తృత్వాభ్యుపగమే
తత్పాదోపజీవినానుమానేన ప్రత్యక్షోత్సారణమయుక్తమితి
చోద్యం తన్నిరాకరణాయ ప్రత్యక్షోపన్యాసః ।
యత్ర యో దృశ్యతే ద్రష్టా తస్యైవాసౌ గుణో న తు ।
ద్రష్టృస్థం దృశ్యతాం యస్మాన్మైవేయాద్ధృష్టృబోధవత్
॥ ౨౫॥

ప్రత్యక్షేణైవ భవదభిమతస్య ప్రత్యక్షస్యాభాసీకృతత్వాత్-
సుస్థమేవానుమానమ్ । అతస్తదేవ ప్రక్రియతే తత్ర చ
వికల్పదూషణాభిధానమ్ ।

నాత్మనా న తదంశేన గుణః స్వస్థోఽవగమ్యతే ।
అభిన్నత్వాత్సమత్వాచ్చ నిరంశత్వాదకర్మతః ॥ ౨౬॥

న యుగపన్నపి క్రమేణోభయథా చైకస్య ధర్మిణో
గ్రాహ్యగ్రాహకత్వముపపద్యత ఇతి ప్రతిపాదనాయాహ ।
ద్రష్టృత్వేనోపయుక్తత్వాత్తదేవ స్యాన్న దృశ్యతా ।
కాలాన్తరే చేద్దృశ్యత్వం న హ్యద్రష్టృకమిష్యతే ॥ ౨౭॥

సస్తు కామమనాత్మధర్మా మమత్వాదయో
యథోక్తన్యాయబలాదనాత్మతయైవ
చ తేషు వ్యవహారాదహంరూపస్య తు ప్రత్యగాత్మనమ్బుద్ధితయైవ
ప్రసిద్ధిరహమ్బుహ్సీతి శ్రుతేశ్చానాత్మధర్మత్వమయుక్తమితి
చేత్తన్న ।

అహన్ధర్మస్త్యభిన్నశ్చేదహమ్బుహ్మేతి వాక్యతః ।
గౌరోఽహమిత్సనైకాన్తో వాక్యం తద్వ్యవనేత్వ తత్ ॥ ౨౮॥

కథం వాక్యం తద్వ్యవనేత్వ తదితి । ఉచ్యతే ।

యోఽయం స్థాణుః పుమానేష పున్ధియా స్థాణుధీరివ ।
 బ్రహ్మసీతిధియాశేషా హ్యాహమ్బుద్ధిర్నివర్త్యతే ॥ ౨౯ ॥

అహమ్పరిచ్ఛేదవ్యావృత్తౌ న కించిదవ్యావృత్తం
 ద్వైతజాతమవశిష్యతే
 ద్వితీయసమ్బన్ధస్య తస్మాలత్వాత్ । అత ఆహ ।
 నివృత్తాయామహమ్బుద్ధౌ మమధీః ప్రవిలీయతే ।
 అహమ్బిజా హి సా సిద్ధ్యేత్తమోఽభావే కుతః ఫణీ ॥ ౩౦ ॥

వివక్షితదృష్టాంతాంశజ్ఞాపనాయ దృష్టాన్తవ్యాఖ్యా ।
 తమోఽభిభూతచిత్తో హి రజ్ఞ్వాం పశ్యతి రోషణమ్ ।
 భ్రాన్త్యా భ్రాన్త్యా వినా తస్మాన్నోరగం స్రజి వీక్షతే ॥ ౩౧ ॥

అనన్వయాచ్చ నాత్మధర్మోఽహఙ్కారః ।
 ఆత్మనశ్చేదహన్తర్మో యాయాన్ముక్తిసుషుప్తయోః ।
 యతో నాన్వేతి తేనాయమన్యదీయో భవేదహమ్ ॥ ౩౨ ॥

ఆత్మధర్మత్వాభ్యుపగమేఽపరిహార్యదోషప్రసక్తిశ్చ ।
 యద్యాత్మధర్మోఽహఙ్కారో నిత్యత్వం తస్య బోధవత్ ।
 నిత్యత్వే మోక్షశాస్త్రాణాం వైయర్థం ప్రాప్నుయాద్ధృగవమ్ ॥

33 ॥

స్యాత్పరిహారః
 స్వాభావికధర్మత్వాభ్యుపగమేఽప్యామ్రాదిఫలవదితి
 చేత్తన్న ।

ఆన్త్రాదేః పరిణామిత్యాధుణహానిర్గుణాన్తరైః ।
 అవికారి తు తద్బ్రహ్మ న హి ద్రష్టురితిశ్రుతేః ॥ ౩౪ ॥

అహఙ్కారస్య చాగమాపాయిత్యాత్తద్ధర్మిణశ్చానిత్యత్వం
 ప్రాప్నోతి ।

ఆగమాపాయనిష్ఠత్వాదనిత్యత్వమియాద్ధృశిః ।
 ఉపయన్నపయన్తర్మో వికరోతి హి ధర్మిణమ్ ॥ ౩౫ ॥

అన్వనిత్యత్వం కముపాలభేమహి ప్రమాణోపపన్నత్వాదితి చేత్తన్న ।
 సదావిలుప్తసాక్షిత్వం స్వతస్సిద్ధం న పార్యతే ।

అపహ్నోతుం ఘటన్యేవ కుశాగ్రీయధియాత్మనః ॥ ౩౬ ॥

ఏతస్మాచ్ఛ హేతోరహంకారస్యానాత్మధర్మత్వమవసీయతామ్ ।
 ప్రమాణైశ్చాపగమ్యత్వాద్భటాదివదహందృశేః ।
 యతో రాధిః ప్రమాణానాం స కథం తైః ప్రసిద్ధ్యతి ॥ ౩౭॥

ధర్మధర్మిణోశ్చేతరేతరవిరుద్ధాత్మకత్వాదసజ్గతిః ।
 ధర్మిణశ్చ విరుద్ధత్వాన్న దృశ్యగుణసజ్గతిః ।
 మారుతాన్తోలితజ్వాలం శైత్యం నాగ్నిం సిస్సుప్సతి ॥ ౩౮॥

తస్మాద్విస్రబ్ధముపగమ్యతామ్ ।
 ద్రష్టుత్వం దృశ్యతా వైవ వైకస్మిన్నేకదా క్వచిత్ ।
 దృశ్యదృశ్యో న చ ద్రష్టా ద్రష్టుర్ధర్మీ దృశిర్న చ ॥

౩౯॥

సర్వసంవ్యవహారలోపశ్చ ప్రాప్నోతి । యస్మాత్ ।
 ద్రష్టాపి యది దృశ్యాయా ఆత్మేయాత్కర్మతాం ధియః ।
 యోగపద్యమదృశ్యత్వం వైయర్థ్యం చాప్నూయాచ్ఛృతిః ॥ ౪౦॥

కుతః । యస్మాత్ ।
 నాలుప్తదృష్టేర్దృశ్యత్వం దృశ్యత్వే ద్రష్టుతా కుతః ।
 స్యాచ్ఛేద్యదృగేకం నిర్దృశ్యం జగద్వా స్యాదసాక్షికమ్ ॥ ౪౧॥

ఉక్తయుక్తిం దృఢీకర్తుమాగమోదాహరణోపన్యాసః ।
 ఆర్తమన్యదృశేః సర్వం నేతి నేతి చాసకృత్ ।
 వదస్తి నిర్గుణం బ్రహ్మ కథం శ్రుతిరుపేక్ష్యతే ॥ ౪౨॥

"మహాభూతాన్యహంకార" ఇత్యేతత్తేత్రముచ్యతే ।
 న దృశేర్హైతయోగోఽస్తి విశ్వేశ్వరమతాదపి ॥ ౪౩॥

అధునా ప్రకృతార్థోఽపసంహారః ।
 ఏవమేతద్ధిరుగ్ణేయం మిథ్యాసిద్ధమనాత్మకమ్ ।
 మోహమూలం సుదుర్బోధం ద్వైతం యుక్తిభిరాత్మనః ॥ ౪౪॥

కుతో మిథ్యాసిద్ధత్వం ద్వైతస్యేతి చేత్ ।
 న పృథజ్ఞాత్మనా సిద్ధిరాత్మనోఽన్యస్య వస్తునః ।
 ఆత్మవత్కల్పితస్తస్మాదహంకారాదిరాత్మని ॥ ౪౫॥

తస్మాదజ్ఞానవిజృమ్భితమేతత్ |

దృశ్యాః శబ్దాదయః క్లుప్తా ద్రష్టృ చ బ్రహ్మ నిర్గుణమ్ |

అహం తదుభయం బిభ్రద్భృన్తిమాతృని యచ్ఛతి || ౪౬ ||

తత ఏవేయమభిన్నస్యాత్మనో భేదబుద్ధిః |

దృగేకా సర్వభూతేషు భాతి దృశ్యైరనేకవత్ |

జలభాజనభేదేన మయాఖస్రగ్నిభేదవత్ || ౪౭ ||

యథోక్తార్థస్య ప్రతిపత్తయే దృష్టాన్తః |

మిత్రోదాసీనశత్రుత్వం యథైకస్యాన్యకల్పనాత్ |

అభిన్నస్య చిత్తేస్తద్వద్భేదోఽన్తఃకరణాశ్రయః || ౪౮ ||

అపహరో యథా భానోః సర్వతో జలపాతకైః |

తస్మిన్యాకృతిదేశాప్తిస్తథా బుద్ధిభిరాత్మనః || ౪౯ ||

న చ విరుద్ధధర్మణామేకత్రానుపపత్తిః |

కల్పితానామవస్తుత్వాత్స్వాదేకత్రాపి సమ్భవః |

కమనీయాశుచిః స్వాదీవ్యత్యేకస్యామివ యోషితి || ౫౦ ||

న చాయం క్రియాకారకఫలాత్మక ఆభాస ఈషదపి

పరమార్థవస్తు స్పృశతి తస్య మోహమాత్రోపాదానత్వాత్ |

అభూతాభినివేశేన స్వాత్మానం వజ్ఞచయత్యయమ్ |

అసత్యపి ద్వితీయేఽర్థే సోమశర్మపితా యథా || ౫౧ ||

వస్తుయాథాత్మ్యానవబోధపటలావనధాక్షః సన్ |

సుభ్రూః సునాసా సుముఖీ సునేత్రా చారుహాసినీ |

కల్పనామాత్రసంమోహాద్రామేత్స్యాలిఙ్గితేఽశుచిమ్ || ౫౨ ||

సర్వస్యానర్థజాతస్య జిహాసితస్య మూలమహంకార ఏవ

తస్యాత్మనాత్మోపరాగాత్ | న తు పరమార్థత ఆత్మనోఽవిద్యయా

తత్కార్యేణ వా సమ్బుధోఽభూదస్తి భవిష్యతి వా

తస్యాపరిలిప్తదృష్టిస్వాభావ్యాత్ |

దృశ్యానురక్తం తద్దృష్టృ దృశ్యం ద్రష్టృనురజ్ఞోతమ్ |

అహంవృత్త్యోహయం రక్తం తన్నాశేఽద్వైతతాత్మనః || ౫౩ ||

ఇహ కేచిచ్ఛోదయన్తి యోఽయమన్వయవ్యతిరేకాభ్యామనాత్మత-

యోత్సారితోఽహంకారో వాక్యార్థప్రతిపత్తయే సోఽయం విపరీతార్థః

సంవృత్తో యస్మాదహం బ్రహ్మస్మితి బ్రహ్మహమ్బదార్థయోః
సామానాధికరణ్యశ్రవణాదనాత్మార్థేన సామానాధికరణ్యం
ప్రాప్నోతి । వక్తవ్యా చ ప్రత్యగాత్మని తస్య వృత్తిరితి సోచ్యతే
ప్రసిద్ధలక్షణాగుణవృత్తిభిః ।

నాజ్ఞాసిషమితి ప్రాహ సుషుప్తాదుత్థితోఽపి హి ।
అయోదాహోదివత్తేన లక్షణం పరమాత్మనః ॥ ౫౪ ॥

ప్రత్యక్షాదతిసూక్ష్మాత్వాదాత్మదృష్ట్యనుశీలనాత్ ।
అతో వృత్తిర్విహాయాన్య్యా హ్యహంవృత్త్యోపలక్షతే ॥ ౫౫ ॥

ఆత్మనా చావినాభావమథవా విలయం వ్రజేత్ ।
న తు పక్షాన్తరం యాయాదతశ్చాహంధియోచ్యతే ॥ ౫౬ ॥

కీదృక్కునర్వస్తు లక్ష్యమ్ ।
నామాదిభ్యః పరో భూమా నిష్కలోఽకారకోఽక్రియః ।
స ఏవాత్మవతామాత్మా స్వతస్సిద్ధః స ఏవ నః ॥ ౫౭ ॥

అజ్ఞానోత్థబుద్ధ్యాదికర్తృత్వోపాధిమాత్మానం
పరిగృహ్యైవాన్వయవ్యతిరేకాభ్యామహం సుఖీ దుఃఖీ
చేత్యహంకారాదేరనాత్మధర్మత్వముక్తం
కేవలాత్మాభ్యుపగమేఽశక్యత్వాత్ఫలాభావాచ్చ ।
అథేదానీమవిద్యాపరికల్పితం సాక్షిత్యమాశ్రిత్య
కర్తృత్వాద్యశేషపరిణామప్రతిషేధాయాహ ।
ఏష సర్వధియాం నృత్తమవిలుపైకదర్శనః ।
వీక్షతేఽవీక్షమాణోఽపి నిమిషత్తద్భ్రవోఽధ్రువమ్ ॥ ౫౮ ॥

నను సర్వసిద్ధాంతానామపి స్వస్వదృష్ట్యపేక్షయోపపన్నత్వా-
దితరేతరదృష్ట్యపేక్షయా దుస్స్థితసిద్ధికత్వాన్నైకత్రాపి
విశ్వాసం పశ్యామో న చ సర్వతార్కికైరదూషితం సమర్థితం
సర్వతార్కికోపద్రవాపసర్పణాయ వర్త్య సమ్భావయామః ।
ఉచ్యతే । విసృజ్యైః సమ్భావ్యతామనుభవమాత్రశరణత్వాత్-
సర్వతార్కికప్రస్థానానామ్ । తదభిధీయతే ।
ఇమం ప్రాశికముద్దిశ్య తర్కజ్వరభృశాతురాః ।
త్వాచ్ఛిరస్కవచోజాలైర్మోహయన్తితరేతరమ్ ॥ ౫౯ ॥

అత్రాపి చోదయన్తి । అనుభవాత్మనోఽపి విక్రియాభ్యుపగమేఽన-
భ్యుపగమేఽపి దోష ఏవ । యస్మాదాహ ।

"వర్షాతపాభ్యాం కిం వోమ్నశ్చర్మణ్యేవ తయోః ఫలమ్ ।

చర్మోపమశ్చేత్సోఽనిత్యః ఖతుల్యశ్చేదసత్యమః" ॥ ౬౦॥

బుద్ధిజన్మని పుంసశ్చ వికృతిర్యద్యనిత్యతా ।

అథావికృతిరేవాయం ప్రమాతేతి న యుజ్యతే ॥ ౬౧॥

అస్య పరిహారః ।

ఊర్ధ్వం గచ్ఛతి ధూమే ఖం భిద్యతే స్విన్న భిద్యతే ।

న భిద్యతే చేత్స్నాస్నుత్వం భిద్యతే చేద్భిదాస్య కా ॥ ౬౨॥

ఇత్యేతత్ప్రతిపత్త్యర్థమాహ ।

అవిక్రియస్య భోక్తృత్వం స్యాదహముద్ధివిభ్రమాత్ ।

నౌయానవిభ్రమాద్యద్యన్నగేషు గతికల్పనమ్ ॥ ౬౩॥

యథోక్తార్థావిష్కరణాయ దృష్టాన్తాన్తరోపాదానమ్ ।

యథా జాత్యమణేః శుభ్రా జ్వలన్తి నిశ్చలా శిఖా ।

సనిధ్యసనిధానేషు ఘటాదీనామవిక్రియా ॥ ౬౪॥

అయమత్రాంశో వివక్షిత ఇతి జ్ఞాపనాయాహ ।

యదవస్థా వ్యనక్తితి తదవస్థైవ సా పునః ।

భణ్యతే న వ్యనక్తితి ఘటాదీనామసనిధౌ ॥ ౬౫॥

తత్ర చ ।

సర్వధీవ్యజ్ఞకస్తద్వత్పరమాత్మా ప్రదీపకః ।

సనిధ్యసనిధానేషు ధీవృత్తినామవిక్రియః ॥ ౬౬॥

న ప్రకాశక్రియా కాచిదస్య స్వాత్మని విద్యతే ।

ఉపచారాత్క్రియా సాస్య యః ప్రకాశస్య సనిధిః ॥ ౬౭॥

మైవం శజ్జిష్ఠాః సాంఖ్యరాధ్యాన్తోఽయమితి । యతః ।

యథా విశుద్ధ ఆకాశే సహసైవాభ్రమణ్ణలమ్ ।

భూత్వా విలీయతే తద్వదాత్మనీహాఖిలం జగత్ ॥ ౬౮॥

తస్మాదేష కూటస్థో న ద్వైతం మనాగపి స్పృశతి । యతః ।

శబ్దాద్యాకారనిర్భాసాః క్షణప్రధ్వంసినీర్దృశా ।

నిత్యోఽక్రమదృగ్నాత్మైకో వ్యాప్నోతివ ధియోఽనిశమ్ || ౬౯ ||

ఏవం చ సతి బుద్ధేః పరిణామిత్వం యుక్తమ్ |

అతీతానాగతేహత్యాన్యగపత్సర్వగోచరాన్ |

వేత్త్యాత్మవన్న ధీర్యస్మాత్తేనేయం పరిణామినీ || ౭౦ ||

తతశ్చైతత్సిద్ధమ్ |

అపశ్యన్నపశ్యతీం బుద్ధిమశ్శృణ్వన్ శ్శృణ్వతీం తథా |

నిర్యతోఽఽవిక్రియోఽనిచ్ఛన్నిచ్ఛప్తీం చాప్యలుప్తదృక్ || ౭౧ ||

ద్విషన్తీమద్విషన్నాత్మా కుప్యన్తీం చాప్యకోపనః |

నిర్దుఃఖో దుఃఖినీం వైవ నిస్సుఖః సుఖినీమపి || ౭౨ ||

అముహ్యమానో ముహ్యన్తీం కల్పయన్తీమకల్పయన్ |

స్మరన్తీమస్మరన్త్యైవ శయానామస్వపన్ముహుః || ౭౩ ||

సర్వాకారాం నిరాకారః స్వార్థోఽస్వార్థాం నిరిజ్గనః |

నిస్త్రికాలస్త్రికాలస్థాం కూటస్థః క్షణభక్తృరామ్ || ౭౪ ||

నిరపేక్షశ్చ సాపేక్షాం పరాచీం ప్రత్యగద్వయః |

సావధిం నిర్గతేయత్తః సర్వదేహేషు పశ్యతి || ౭౫ ||

ఏతస్మాచ్ఛ కారణాదయమర్థో వ్యవసీయతామ్ |

దుఃఖీ యది భవేదాత్మా కస్మాక్షీ దుఃఖినో భవేత్ |

దుఃఖినః సాక్షితాయుక్తా సాక్షిణో దుఃఖితా తథా || ౭౬ ||

పూర్వస్యైవ వ్యాఖ్యానార్థమాహ |

నరే స్వాద్విక్రియాం దుఃఖీ సాక్షితా కా వికారిణః |

ధీక్రియాసహస్రాణాం సాక్ష్యతోఽహమవిక్రియః || ౭౭ ||

ఏవం సర్వస్మిన్ వ్యభిచారిణ్యాత్మవస్తేవావ్యభిచారీత్యనుభవతో

వ్యవస్థాపనాయాహ |

ప్రమాణతన్నిభేష్యస్యా నోచ్ఛిత్తిర్మమ సంవిదః |

మత్తోఽన్యద్రూపమాభాతి యత్తత్యాన్యత్క్షణభగ్గీ హి || ౭౮ ||

ఉత్పత్తిస్థితిభగ్గేషు కుమ్భస్య వియతో యథా |

నోత్పత్తిస్థితినాశాస్సుర్బుద్ధేరేవం మమాపి చ || ౭౯ ||

సుఖదుఃఖసమృద్ధానాం చ ప్రత్యక్షత్వాన్న

శ్రద్ధామాత్రగ్రాహ్యమేతత్ ।

సుఖదుఃఖాదినమృణ్ణాం యథా దణ్డేన దణ్డీనమ్ ।

రాధకో వీక్షతే బుద్ధిం సాక్షీ తద్వదసంహతః ॥ ౮౦ ॥

ఏతస్మాచ్చ హేతోర్ధియః పరిణామిత్వం యుక్తమ్ ।

యేనైవాస్యా భవేద్యోగః సుఖకుమ్భాదినా ధియః ।

తం విదస్తీ తద్దైవాన్యం వేత్తి నాతో వికారిణీ ॥ ౮౧ ॥

అస్యాశ్చ క్షణభగ్గరత్వే స్వయమేవాత్మా సాక్షీ । న హి

కూటస్థావబోధమన్తరేణ బుద్ధిరేవావిర్భావతిరోభావాది-

సిద్ధిరస్తి ।

పరిణామిధియాం వృత్తం నిత్యాక్రమదృగాత్మనా ।

షడ్భావవిక్రియామేతి వ్యాప్తం ఖేనాఙ్కరో యథా ॥ ౮౨ ॥

సత ఆత్మనశ్చావికారీత్వే యుక్తిః ।

స్మృతిస్వప్నప్రబోధేషు న కశ్చిత్ప్రత్యయో ధియః ।

దృశావ్యాప్తోఽస్యతో నిత్యమవికారీ స్వయందృశిః ॥ ౮౩ ॥

ఏవం తావత్పరాభ్యుపగతప్రక్రియాప్రస్థానేన

నిరస్తాశేషవికారైకాత్మ్యం

ప్రతిపాదితముపపత్తిభిః । అథాధునా శ్రౌతీం

ప్రక్రియామవలంబ్యోచ్యతే ।

అస్తు వా పరిణామోఽస్య దృశేః కూటస్థరూపతః ।

కల్పితోఽపి మృషైవాసౌ దణ్డస్యేవాప్ను వక్రతా ॥ ౮౪ ॥

షట్సు భావవికారేషు నిషిద్ధేశ్వేవమాత్మని ।

దోషః కశ్చిదిహాసక్తుం న శక్యస్తార్కికశ్వభిః ॥ ౮౫ ॥

ప్రకృతమేవోపాదాయ బుద్ధేః పరిణామిత్వమాత్మనశ్చ

కూటస్థత్వం యుక్తిభిరుచ్యతే ।

ప్రత్యర్థం తు విభిద్యన్తే బుద్ధయో విషయోన్ముఖాః ।

న భిదావగతేస్తద్వత్సర్వాస్తాశ్చిన్నిభా యతః ॥ ౮౬ ॥

స్వసమృద్ధార్థ ఏవ ।

సావశేషపరిచ్ఛేదిన్యత ఏవ న కృత్స్నవిత్ ।

నో చేత్పరిణమేద్బుద్ధిః సర్వజ్ఞా స్వాత్మవదభవేత్ ॥ ౮౭ ॥

అతోఽవగతేరేకత్వాత్ ।

చణ్డాలబుద్ధేర్వర్ధృష్టృ తదేవ బ్రహ్మబుద్ధిద్వక్ ।

ఏకం తదుభయోర్జ్యోతిరాభిసృభేదాదనేకవత్ ॥ ౮౮ ॥

కస్మాత్ ।

అవస్థాదేశకాలాదిభేదో నాస్త్యనయోర్యతః ।

తస్మాజ్జగద్ధియాం వృత్తం జ్యోతిరేకం సదేక్షతే ॥ ౮౯ ॥

సర్వదేహేషావైత్రికతేష్వ ప్రతిబుద్ధపరమార్థతత్త్వస్యా-

ప్యప్రతిబుద్ధదేహసమృద్ధాదశేషదుఃఖసమృద్ధ ఇతి చేత్తన్న ।

బోధాత్ప్రాగపి దుఃఖిత్యం నాన్యదేహోత్థమస్తి నః ।

బోధాదూర్ధ్వం కుతస్తత్స్వాద్యత్ర స్వగతమప్యసత్ ॥ ౯౦ ॥

న చేయం స్వమనీషికేతి గ్రాహ్యమ్ । కుతః ।

శ్రుత్యవప్తమ్భాత్ ।

శబ్దాద్యాకారనిర్భాసా హనోపాదానధర్మిణీ ।

భాస్యేత్యాహ శ్రుతిర్దృష్టిరాత్మనోఽపరిణామినః ॥ ౯౧ ॥

కా త్వసా శ్రుతిః ।

దృష్టేర్దృష్టారమాత్మానం న పశ్యేర్దృశ్యమానయా ।

విజ్ఞాతారమరే కేన విజానీయాద్ధియాం పతిమ్ ॥ ౯౨ ॥

యస్మాత్సర్వప్రమాణోపపన్నోఽయమర్థస్తస్మాదతోఽన్యథావాదినో

జాత్యన్ధా ఇవానుకమ్పనీయా ఇత్యాహ ।

తదేతదద్వయం బ్రహ్మ నిర్వికారం కుబుద్ధిభిః ।

జాత్యన్ధగజదృష్టేవ కోటిశః పరికల్ప్యతే ॥ ౯౩ ॥

ప్రమాణోపపనస్యార్థస్యాసమ్భావనాత్తదనుకమ్పనీయత్వసిద్ధిః ।

తదేతదాహ ।

యద్యద్విశేషణం దృష్టం నాత్మనస్తదనన్వయాత్ ।

ఖస్య కుమ్భాదివత్తస్మాదాత్మా స్యాన్నిర్విశేషణః ॥ ౯౪ ॥

అతశ్చాత్మనో భేదాసంస్పర్శో భేదస్య మిథ్యాస్వాభావ్యాదత

ఆహ ।

అవగత్యాత్మనో యస్మాదాగమాపాయి కుమ్భవత్ ।

సాహంకారమిదం విశ్వం తస్మాత్తత్సృజ్యత్యచాదివత్ || ౯౫||

సర్వస్యైవానుమానవ్యాపారస్య ఫలమియదేవ యద్వివేకగ్రహణమ్ |
తదుచ్యతే |

బుద్ధేరనాత్మధర్మత్వమనుమానాత్పుసిద్ధ్యతి |

ఆత్మనోఽప్యద్వివేకాత్వమాత్మత్వాదేవ సిద్ధ్యతి || ౯౬||

యద్యప్యయం గ్రహీత్పగ్రహణగ్రాహ్యగృహీతితత్ఫలాత్మక
ఆబ్రహ్మస్తమ్భపర్వస్తః సంసారోఽన్వయవ్యతిరేకాభ్యామనాత్మతయా
నిర్మాల్యవదపవిద్ధః | తథాపి తు నైవాసౌ స్వతస్సిద్ధాత్మ-
వ్యతిరిక్తానాత్మప్రకృతిపదార్థవ్యపాశ్రయః సాంఖ్యానామివ |
కిం తర్హి |

స్వతస్సిద్ధానుదితానస్తమితకూటస్థాత్మప్రజ్ఞానమాత్ర-

శరీరప్రతిబిమ్బితావిచారితసిద్ధాత్మానవబోధాశ్రయ ఏవ

తదుపాదానత్వాత్తస్యేతీమమర్థం నిర్వక్తుకామ ఆహ |

ఋతే జ్ఞానం న సన్త్యర్థా అస్తి జ్ఞానమృతేఽపి తాన్ |

ఏవం ధియో హిరుగ్జ్యోతిర్వివిచ్యాదనుమానతః || ౯౭||

యస్మాత్పుమాణప్రమేయవ్యవహార ఆత్మానవబోధాశ్రయ
ఏవ తస్మాత్సిద్ధమాత్మనోఽప్రమేయత్వమ్ | నైవ హి కార్యం
స్వకారణమతిలక్ష్ణ్యన్యత్రాకారక ఆస్పదముపనిబధ్నాతి |
అత ఆహ |

వ్యవధీయంత ఏవామీ బుద్ధిదేహఘటాదయః |

ఆత్మత్వాదాత్మనః కేన వ్యవధానం మనాగపి || ౯౮||

స్వయమనవగమాత్మకత్వాదనవగమాత్కత్వం చ

మోహమాత్రోపాదానత్వాత్ |

ప్రమాణమంతరేణైషాం బుద్ధ్యాదీనామసిద్ధతా |

అనుభూతిఫలార్థిత్వాదాత్మా జ్ఞః కిమపేక్షతే || ౯౯||

వక్ష్యమాణేతరేతరాధ్యాససిద్ధ్యర్థముక్తవ్యతిరేకానువాదః |

ఘటబుద్ధేర్ఘటాచ్చర్థార్థస్థుర్యద్యద్విభిన్నతా |

అహమ్బుద్ధేరహంకార్యుద్దుఃఖినశ్చ తథా దృశేః || ౧౦౦||

ఏవమేతయోరాత్మానాత్మనోః స్వతః పరతః సిద్ధయోర్లోకికరజ్జ-

సర్వాధ్యారోపవదవిద్యోపాశ్రయ ఏవేతరేతరాధ్యారోప ఇత్యేతదాహ |

అభ్రయానం యథా మోహోచ్ఛశభృత్యధ్యవస్యతి |

సుఖిత్యాదీనియో ధర్మాంస్తద్వదాత్మని మన్యతే || ౧౦౧ ||

దగ్ధృత్యం చ యథా వహ్నోరయసో మన్యతే కుఢీః |

చైతన్యం తద్వదాత్మీయం మోహోత్కర్తరి మన్యతే || ౧౦౨ ||

సర్వ ఏవాయమాత్మానాత్మవిభాగః ప్రత్యక్షాదిప్రమాణవర్త-

న్యనపతితోఽవిద్యోత్సజ్గవర్త్యేవ న పరమాత్మవ్యపాశ్రయః |

అస్యాశ్చావిద్యాయాః సర్వాసర్థహేతోః కుతో నివృత్తిరితి

చేత్తదాహ |

దుఃఖరాశేర్విచిత్రస్య నేయం భ్రాన్తిశ్చిరన్తనీ |

మూలం సంసారవృక్షస్య తద్బాధస్తత్త్వదర్శనాత్ || ౧౦౩ ||

తద్బాధస్తత్త్వదర్శనాదితి కుతః సమ్భావ్యత ఇతి చేదత

ఆహోగోపాలావిపాలపణ్ణితమియమేవ ప్రసిద్ధిః |

అప్రమోఢం ప్రమోఢేన జ్ఞానం జ్ఞానేన బాధ్యతే |

అహిరజ్జ్వాదివద్బాధో దేహోద్యాత్మమతేస్తథా || ౧౦౪ ||

తౌకికప్రమేయవైలక్షణ్యాదాత్మనో నేహానధిగతాధిగమః

ప్రమాణఫలమ్ |

అవిద్యానాశమాత్రం తు ఫలమిత్యుపచర్యతే |

నాజ్ఞాతజ్ఞాపనం న్యాయ్యమవగత్యేకరూపతః || ౧౦౫ ||

యస్మాదాత్మానవబోధమాత్రోపాదానాః ప్రమాత్రాదయస్తస్మాత్ |

న విదన్త్యాత్మనః సత్తాం ద్రష్టుదర్శనగోచరాః |

న చాన్యోన్యమతోఽమీషాం జ్ఞేయత్వం భిన్నసాధనమ్ || ౧౦౬ ||

ద్రష్ట్రాదేరసాధారణరూపజ్ఞాపనాయాహ |

బాహ్య ఆకారవాన్ గ్రాహ్యో గ్రహణం నిశ్చయాదిమత్ |

అన్వయ్యహమితి జ్ఞేయః సాక్షీ త్వాత్మా ధ్రువః సదా || ౧౦౭ ||

సర్వకారకక్రియాఫలవిభాగాత్మకసంసారశూన్య ఆత్మేతి

కారకక్రియాఫలవిభాగసాక్షిత్యాదాత్మనస్తదాహ |

గ్రాహకగ్రహణగ్రాహ్యవిభాగే యోఽవిభాగవాన్ |

హనోపాదానయోస్సాక్షీ హనోపాదానవరితః || ౧౦౮ ||

గ్రాహకాదినిష్టైవ గ్రాహకాదిభావాభావవిభాగసిద్ధిః
 కస్మాన్నైతి చేత్తదాహ ।
 స్వసాధన స్వయం నష్టో న నాశం వేత్త్యభావతః ।
 ఆత ఏవ న చాన్యేషామతోఽసౌ భిన్నసాక్షికః ॥ ౧౦౯ ॥

గ్రాహకాదేరన్యసాక్షిపూర్వకత్వసిద్ధేః
 స్వసాక్షిణోఽప్యన్యసాక్షిపూర్వకత్వా-
 దనవస్థితి చేత్తన్న సాక్షిణో వ్యతిరిక్తహత్వనపేక్షత్వాదత
 ఆహ ।

ధీవన్నాపేక్షతే సిద్ధిమాత్మాన్యస్మాదవిక్రియః ।
 నిరపేక్షమపేక్ష్యైవ సిద్ధస్త్యన్యే న తు స్వయమ్ ॥ ౧౧౦ ॥

యతో గ్రాహకాదిష్వాత్మభావోఽవిద్యానిబంధన ఏవ
 తస్మాదన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం విభజ్యానాత్మనః స్వయమ్ ।
 ఉత్పత్తిస్థితి నాశేషు యోఽవగత్త్యైవ వర్తతే ।
 జగతోఽవికారయావేహి తమస్మితి న నశ్వరమ్ ॥ ౧౧౧ ॥

స్వతస్సిద్ధాత్మవైతన్యప్రతిబింబితావిచారితసిద్ధికాత్మానవ-
 బోధోత్తేతరేతరన్యభావాపేక్షసిద్ధత్వాత్స్వతశ్చాసిద్ధే-
 రనాత్మనో ద్వైతేన్ద్రజాలస్య ।
 న స్వయం స్వస్య నానాత్వం నావగత్యాత్మనా యతః ।
 నోభాభ్యామప్యతస్సిద్ధమద్వైతం ద్వైతబాధయా ॥ ౧౧౨ ॥

యథోక్తార్థప్రతిపత్తిర్ద్రథిమ్నై శ్రుత్యుదాహరణోపన్యాసః ।
 నిత్యావగతిరూపత్వాత్కారకాదిర్న చాత్మనః ।
 అస్థూలం నేతినేతీతి న జాయత ఇతి శ్రుతిః ॥ ౧౧౩ ॥

సర్వస్యాస్య గ్రాహకాదేర్ద్వైతప్రపంచస్యాత్మానవబోధ-
 మాత్రోపాదానస్య స్వయం నేద్ధమశక్యత్వాదాత్మసిద్ధేశ్చా-
 నుపాదేయత్వాత్ ।

ఆత్మనశ్చెన్నివార్యస్తే బుద్ధిదేహఘటాదయః ।
 షష్ఠగోచరకల్పాస్తే విజ్ఞేయాః పరమార్థతః ॥ ౧౧౪ ॥

కుతో న్యాయబలాదేవం నిశ్చితం ప్రతీయతే । యస్మాత్ ।
 నిత్యాం సంవిదమాశ్రిత్య స్వతస్సిద్ధామవిక్రియామ్ ।

సిద్ధాయస్తే ధియో బోధాస్తాంశ్చాశ్రిత్య ఘటాదయః ॥ ౧౧౫ ॥

యస్మాన్న కయాచిదపి యుక్త్యాత్మనః కారకత్వం క్రియాత్వం
ఫలత్వం చోపపద్యతే తస్మాదాత్మవస్తుయాథాత్మ్యానవబోధ-
మాత్రోపాదానత్వాన్నభసీవ రజోధూమతుషార నీహారసీల-
త్వాద్యధ్యాసో యథోక్తాత్మని సర్వోఽయం క్రియాకారకఫలాత్మక-
సంసారోఽహంమమత్వయత్నే చ్చాదిమిథ్యాధ్యాస ఏవేతి
సిద్ధమిమమర్థమాహ ।

అహంమిథ్యాభిశాపేన దుఃఖ్యాత్మా తద్బుభుత్సయా ।
ఇతః శ్రుతిం తయా నేతీత్యుక్తః కైవల్యమాస్థితః ॥ ౧౧౬ ॥

తస్యాస్య ముముక్షోః శ్రౌతాద్వచనః
స్వప్ననిమిత్తోత్సారితనిద్రస్యేవేయం
నిశ్చితార్థా ప్రమా జాయతే ।

నాహం న చ మమాత్మత్వాత్సర్వదానాత్మవర్జితః ।
భానావివ తమోధ్యాసోఽపహ్నావశ్చ తథా మయి ॥ ౧౧౭ ॥

సోఽయమేవమృతిపాన్నస్వభావమాత్మానం ప్రతిపన్నోఽనుక్రోశతి ।
యత్ర త్వస్యేతి సాబోధం కృత్స్నద్వైతనిషేధినీమ్ ।
ప్రోత్సారయంతి సంసారమప్యశ్రౌషం న కిం శ్రుతిమ్ ॥ ౧౧౮ ॥

ఇత్యోమిత్వవబుద్ధాత్మా నిష్కలోఽకారకోఽక్రియః ।
విరక్త ఇవ బుద్ధ్యాదేరేకాకిత్వముపేయివాన్ ॥ ౧౧౯ ॥

ఇతి ద్వితీయోఽధ్యాయః ॥ ౨ ॥

అథ తృతీయోఽధ్యాయః ।
సర్వోఽయం ప్రమితిప్రమాణప్రమేయప్రమాత్పలక్షణ
ఆబ్రహ్మస్తమ్భపర్యంతో మిథ్యాధ్యాస ఏవేతి బహుశ
ఉపపత్తిభిరతిష్ఠిపమ్ । ఆత్మా చ

జన్మాదిషణ్ణావవికారవర్జితః
కూటస్థబోధ ఏవేతి స్ఫుటీకృతమ్ । తయోశ్చ
మిథ్యాధ్యాసకూటస్థాత్మనోర్నాస్తరేణాజ్ఞానం
సమ్బంధోఽన్యత్ర చోదనాపరిప్రాపితాత్ యథా

" ఇయమేవర్గగ్నిః సామ ఇతి । తచ్చాజ్ఞానం

స్వాత్మమాత్ర నిమిత్తం న సమ్భవతీతి
 కస్యచిత్కస్మింశ్చిద్విషయే
 భవతీత్యభ్యుపగస్తవ్యమ్ | ఇహ చ పదార్థద్వయం
 నిర్ధారితమాత్మానాత్మా చ |
 తత్రానాత్మనస్తావన్నాజ్ఞానేనాభినమ్బనః | తస్య హి
 స్వరూపమేవాజ్ఞానం న హి స్వతోఽజ్ఞానస్యాజ్ఞానం ఘటతే |
 సమ్భవదవ్యజ్ఞానస్వభావేఽజ్ఞానం కమతిశయం జనయేత్ |
 న చ తత్ర జ్ఞానప్రాప్తిరస్తి యేన తత్రప్రతిషేధాత్మకమజ్ఞానం
 స్యాత్ | అనాత్మనశ్చాజ్ఞానప్రసూతత్వాత్ |
 న హి పూర్వసిద్ధం సత్తతోలభాత్మలాభస్య నేత్యుత
 ఆశ్రయస్యాశ్రయి సమ్భవతి | తదనపేక్షస్య చ తస్య
 నిస్వభావత్వాత్ | ఏతేభ్య ఏవ హేతుభ్యో
 నానాత్మవిషయమజ్ఞానం
 సమ్భవతీతి గ్రాహ్యమ్ | ఏవం తావన్నానాత్మనోఽజ్ఞానిత్వం
 నాపి
 తద్విషయమజ్ఞానమ్ | పారిశేష్యాదాత్మన ఏవాస్త్యజ్ఞానం
 తస్యాజ్ఞోఽస్మీత్యనుభవదర్శనాత్ | సోఽహం భగవో
 మన్త్రవిదేవాస్మి నాత్మవిత్ ఇతి శ్రుతేః |
 న చాత్మనోఽజ్ఞానస్వరూపతా తస్య చైతన్యమాత్రస్వాభావ్యా-
 దతిశయశ్చ సమ్భవతి జ్ఞానవిపరిలోపో జ్ఞానప్రాప్తేశ్చ
 సమ్భవస్తస్య జ్ఞానకారిత్యాత్ | న చ అజ్ఞానకార్యత్వం
 కూటస్థాత్మస్వాభావ్యాదజ్ఞానానపేక్షస్య చాత్మనః స్వత ఏవ
 స్వరూపసిద్ధేర్ముక్తమాత్మన ఏవాజ్ఞత్వమ్ | కింవిషయం
 పునస్తదాత్మనోఽజ్ఞానమ్ | ఆత్మవిషయమితి బ్రూమః |
 నన్వాత్మనోఽపి జ్ఞానస్వరూపత్వాదనన్యత్వాచ్చ
 జ్ఞానప్రకృతిత్వాదిభ్యశ్చ హేతుభ్యో నైవాజ్ఞానం ఘటతే |
 ఘటత ఏవ | కథమ్ |
 అజ్ఞానమాత్రనిమిత్తత్వాత్తద్విభాగస్య సర్వాత్మతేవ రజ్జావః |
 తస్మాత్తదపనుత్తే ద్వైతానర్థాభావః | తదపనోదశ్చ
 వాక్యాదేవ తత్పదపదార్థాభిజ్ఞస్య |
 అతో వాక్యవ్యాఖ్యానాయాధ్యాయ ఆరభ్యతే | తత్ర యథోక్తేన

ప్రకారేణ తత్త్వమస్యాదివాక్యోపనివిష్టపదపదార్థయోః

కృతాన్వయవ్యతిరేకః ।

యదా నా తత్త్వమస్యాదేర్బ్రహ్మీస్మిత్యవగచ్ఛతి ।

ప్రధ్వస్తాహంమమో నైతి తదా గీర్మనసోః సృతిమ్ ॥ ౧ ॥

యదైవ తదర్థం త్వమర్థేఽవైతి తదైవావాక్యార్థతాం

ప్రతిపద్యతే గీర్మనసోః సృతిం న ప్రతిపద్యత ఇతి । కుత

ఏతద్ధ్యవసీయతే । యస్మాత్ ।

తత్పదం ప్రకృతార్థం స్వాత్త్వమృదం ప్రత్యగాత్మని ।

నీలోత్పలవదేతాభ్యాం దుఃఖ్యనాత్మత్వవారణే ॥ ౨ ॥

ఏవం కృతాన్వయవ్యతిరేకో వాక్యాదేవావాక్యార్థం ప్రతిపద్యత

ఇత్సుక్తమతస్తద్వాస్యాభ్యానాయ సూత్రోపన్యాసః ।

సామానాధికరణ్యం చ విశేషణవిశేష్యతా ।

లక్ష్యలక్షణసమ్బంధః పదార్థప్రత్యగాత్మనామ్ ॥ ౩ ॥

అస్మిన్ సూత్ర ఉపన్యస్తే కశ్చిచ్ఛోదయతి యోఽయం

వాక్యార్థప్రతిపత్తౌ పూర్వాధ్యాయేనాన్వయవ్యతిరేకలక్షణో

న్యాయః సర్వకర్మసంన్యాసపూర్వకోఽభిహితః కిమయం

విధిపరిప్రాపితః కిం వా స్వరసత ఏవాత్ర

పుమాన్పువర్తత ఇతి । కించాతః । శ్ఞుణు ।

యద్యాత్మవస్తుసాక్షాత్కరణాయ విధిపరిప్రాపితోఽయం

న్యాయస్తదావశ్యమాత్మవస్తుసాక్షాత్కరణాయ

వ్యావృత్తశుభాశుభకర్మరాశిరేకాగ్రమనా

అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం యథోక్తాభ్యామాత్మదర్శనం కరోతి ।

అపరిసమాప్యాత్మదర్శనం తతః ప్రచ్యవమాన ఆరూఢపతితో

భవతి । యది పునర్యదృచ్ఛాతః ప్రవర్తతే తదా న

కశ్చిద్దోష ఇతి । విధిపరిప్రాపిత ఇతి బ్రూమో యత ఆహ ।

శమాదిసాధనః పశ్యేదాత్మన్యాత్మానమజ్ఞుసా ।

అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం త్యక్తౌ యుష్మదశేషతః ॥ ౪ ॥

యుష్మదర్థే పరిత్యక్తే పూరోఽక్తైర్లేతుభిః శ్రుతిః ।

వీక్షాపన్నస్య కోఽస్మీతి తత్త్వమిత్యాహ సౌహృదాత్ ॥ ౫ ॥

అత్రాపి చోదయన్తి సాంఖ్యాః । శరీరేన్ద్రియమనోబుద్ధి-

షష్ఠాత్మస్వాత్మేతి నిస్సన్ధిబన్ధనం మిథ్యాజ్ఞానమజ్ఞానం
 తన్నిబన్ధనో హ్యోత్మనోఽనేకానర్థసమ్బన్ధస్తస్య
 చాన్వయవ్యతిరేకాభ్యామేవ నిరస్తత్వాన్నిర్విషయం
 తత్త్వమస్యాదివాక్యం ప్రాప్తమ్ | తస్మాద్వాక్యస్య బైష
 మహిమా యోఽయమాత్మానాత్మనోర్విభాగ ఇతి |
 తన్నిరాకరణాయేదముచ్యతే |
 భేదసంవిదిదం జ్ఞానం భేదాభావశ్చ సాక్షిణి |
 కార్యమేతదవిద్యాయా జ్ఞాతృనా త్యాజయేద్వచః || ౬ ||

జ్ఞాతృనా త్యాజయేద్వచ ఇత్యుపశ్రుత్యాహ కశ్చిత్ |
 మిథ్యాజ్ఞానవ్యతిరేకేణాత్మానవబోధస్యాభావాత్కిం
 వాక్యేన నివర్తతే | అజ్ఞానం హి నామ జ్ఞానాభావస్తస్య
 చావస్తుస్వాభావ్యాత్కృతః సంసారకారణత్వం న హ్యసతః
 సజ్జన్మేష్యతే " కుతస్తు ఖలు సోమ్యైవం స్యాత్ " ఇతి
 " కథమసతః సజ్జాయేత " ఇతి శ్రుతేరితి | అత్రోచ్యతే |
 అజ్ఞాత ఏవ సర్వోఽర్థః ప్రాగ్యతో బుద్ధిజన్మనః |
 ఏకేనైవ సతా సంశ్చ సన్నజ్ఞాతో భవేత్తతః || ౭ ||

సన్నజ్ఞాతో భవేత్తత ఇత్యుక్తమధస్తతేన శ్లోకేన |
 కోఽసౌ సన్నజ్ఞాత ఇత్యపేక్షాయాం తత్స్వరూపప్రతిపాదనాయాహ |
 ప్రమిత్సాయాం య ఆభాతి స్వయం మాతృప్రమాణయోః |
 స్వమహిమానా చ యస్సిద్ధః సోఽజ్ఞాతార్థోఽవసీయతామ్ || ౮ ||

అత్ర కేచిదాహుః | యత్కించిదిహ వాక్యం తౌకికం వైదికం వా
 తత్సర్వం సంసర్గాత్మకమేవ వాక్యార్థం గమయతి |
 అతస్తత్త్వమస్యాదివాక్యేభ్యః సంసర్గాత్మకమహం బ్రహ్మేతి
 విజ్ఞాయ తావన్నిదిధ్యాసీత యావదవాక్యార్థాత్మకః
 ప్రత్యగాత్మవిషయోఽవబోధోఽహం బ్రహ్మేతి సమభిజాయతే |
 తస్మాదేవ విజ్ఞానాత్మైవల్యమాప్నోతితి
 తన్నిరాకరణాయేదముచ్యతే |
 సామానాధికరణ్యాదేర్ఘ్నితరఖయోరివ |
 వ్యావృత్తేః స్యాదవాక్యార్థః సాక్షాన్నస్తత్త్వమర్థయోః || ౯ ||

కుతోఽవాక్యార్థోఽవసీయత ఇతి చేతతప్రతిపత్త్యర్థం
 విశేషణవిశేష్యయోః సామర్థ్యోక్తిః ।
 నిర్దుఃఖితవం త్వమర్థస్య తదర్థేన విశేషణాత్ ।
 ప్రత్యక్తా చ తదర్థస్య త్వమప్రదేనాస్య సంనిధేః ॥ ౧౦ ॥
 ఉక్తం సామానాధికరణ్యం విశేషణవిశేష్యభావశ్చ
 సంక్షేపతోఽథ లక్ష్యలక్షణవ్యాఖ్యానాయాహ ।
 కూటస్థబోధప్రత్యక్షమనిమిత్తం సదాత్మనః ।
 బోధ్యతాహస్తయోర్హృత్సాభ్యాం తేనోపలక్ష్యతే ॥ ౧౧ ॥
 బుద్ధేః కూటస్థబోధప్రత్యక్షనిమిత్తే బోధ్యతాప్రత్యక్షే
 యే త్వసాధారణే తయోర్విశేషవచనమ్ ।
 బోధ్యతా కర్తుతా బుద్ధేః కర్మతా స్యాదహస్తయా ।
 తయోరైక్యం యథా బుద్ధౌ పూర్వయోరేవమాత్మని ॥ ౧౨ ॥
 యథా బుద్ధౌ పూర్వయోరేవమాత్మనీత్యతిదేశేన బుద్ధిసాధర్మ్య-
 విధానాన్నానాత్వప్రసక్తౌ తదపవాదార్థమాహ ।
 ధర్మధర్మిత్వభేదోఽస్యాః సోఽపి నైవాత్మనో యతః ।
 ప్రత్యగ్జ్యోతిరతోఽభిన్నం భేదహేతోరసమ్భవాత్ ॥ ౧౩ ॥
 భేదహేతసమ్భవం దర్శయన్నాహ ।
 న కస్యాంచిదవస్థాయాం బోధప్రత్యక్షయోర్భిదా ।
 వ్యభిచారోఽథవా దృష్టో యథాహస్తద్విదోస్సదా ॥ ౧౪ ॥
 యస్మాదజ్ఞానోపాదానాయా ఏవ బుద్ధిర్భేదో
 నాత్మనస్తస్మాదేతత్సిద్ధమ్ ।
 కూటస్థబోధతోఽద్వైతం సాక్షాత్త్వం ప్రత్యగ్గాత్మనః ।
 కూటస్థబోధాద్బోధీః స్వతో హీయం వినశ్వరీ ॥ ౧౫ ॥
 అథాధునా ప్రకృతస్యైవ పరిణామినః కూటస్థస్య చ
 లక్షణముచ్యతే ।
 విశేషం కంచిదాశ్రిత్య యత్స్వరూపం ప్రతీయతే ।
 ప్రత్యభిజ్ఞాప్రమాణేన పరిణామి స దేహవత్ ॥ ౧౬ ॥
 సామాన్య్యాచ్చ విశేషాచ్చ స్వమహిమ్నైవ యో భవేత్ ।
 వ్యుత్థాయాప్యవికారీ స్యాత్కూర్మాకాశాదివత్తు సః ॥ ౧౭ ॥

ఆత్మనో బుద్ధేశ్చ బోధప్రత్యగాత్మత్వమభిహితం
తయోరసాధారణలక్షణాభిధానార్థమాహ ।

బుద్ధేర్యత్ప్రత్యగాత్మత్వం తత్సాన్యద్దేహోద్యుపాశ్రయాత్ ।
ఆత్మనస్తు స్వరూపం తన్నభసః సుషితా యథా ॥ ౧౮ ॥

బోధ్యత్వం తద్వదేవాస్యాః ప్రత్యయోత్పత్తిహేతుతః ।
ఆత్మనస్తు స్వరూపం తత్తిష్ఠస్తీవ మహీభృతః ॥ ౧౯ ॥

తయోః కూటస్థపరిణామినోరాత్మానవబోధ ఏవ సమబ్ధహేతుర్న
పునర్వాప్తవః కశ్చిదపి సమబ్ధ ఉపపద్యత ఇత్యాహ ।
సమ్యక్సంశయమిథ్యాత్వైర్ధీరేవేయం విభజ్యతే ।
హనోపాదానతామిషాం మోహాదధ్యస్యతే దృశౌ ॥ ౨౦ ॥

కుతః కూటస్థాత్మసిద్ధిరితి చేద్యతః ।
న హానం హానమాత్రేణ నోదయోఽపీయతా యతః ।
తత్సిద్ధిః స్యాత్తు తద్దీనే హానాదానవిధర్మకే ॥ ౨౧ ॥

ఏవమ్ ।
ఆగమాపాయిహేతుభ్యాం ధూత్వా సర్వాననాత్మనః ।
తత్సత్త్వమసీత్యేతద్ధన్యస్మది నిజం తమః ॥ ౨౨ ॥

ఇత్యాది పునఃపునరుచ్యతే గ్రన్థలాఘవాద్బుద్ధిలాఘవం
ప్రయోజకమితి । తత్ర యద్యపి తత్త్వమస్యాదివాక్యాదుపాది-
త్సితాద్వితీయాత్మార్థవత్పారోక్ష్యసద్వితీయార్థః ప్రతీయతే ।
తథాపి తు నైవాసావర్థః శ్రుత్యా తాత్పర్యేణ
ప్రతిపిపాదయషితః ప్రాగపేతస్య ప్రతీతత్వాదితీమమర్థమాహ ।
తదిత్యేతత్పదం లోకే బహ్వర్థప్రతిపాదకమ్ ।
అపరిత్యజ్య పారోక్ష్యమభిధానోత్థమేవ తత్ ॥ ౨౩ ॥

త్వమిత్వపి పదం తద్వత్సాక్షాన్మాత్రార్థవాచి తు ।
సంసారితామసంత్యజ్య సాపి స్యాదభిధానజా ॥ ౨౪ ॥

విరుద్ధోద్దేశనత్వాచ్చ
పారోక్ష్యదుఃఖిత్యయోరవివక్షితత్వమిత్యాహ ।
ఉద్దిశ్యమానం వాక్యస్థం నోద్దేశనగుణాత్పితమ్ ।

ఆకాంక్షితపదార్థేన సంసర్గం ప్రతిపద్యతే || ౨౫||

యత ఏతదేవమతోఽనుపాదిత్వితయోరపి

తత్త్వమర్థయోర్విశేషణవిశేష్యభావో

భేదసంసర్గరహితవాక్యార్థలక్షణాయైవేత్సుపసంహారః |

తదో విశేషణార్థత్వం విశేష్యత్వం త్వమస్తథా |

లక్ష్యలక్షణసమ్బంధస్తయోః స్యాత్ప్రత్యగ్గాత్మనా || ౨౬||

కథం పునరవివక్షితవిరుద్ధనిరస్యమానస్య లక్షణార్థత్వమ్ |

లక్షణం సర్పవద్రజ్ఞాః ప్రతీచః స్యాదహం తథా |

తద్బాధేనైవ వాక్యార్థం వేత్తి సోఽపి తదాశ్రయాత్ || ౨౭||

ఇయం చావాక్యార్థప్రతిపత్తిరన్వయవ్యతిరేకాభిజ్ఞస్యైవ |

యస్మాత్ |

యావద్యావన్నిరస్యాయం దేహోదీన్ప్రత్యగ్జ్ఞాతి |

తావత్తావత్తదర్థోఽపి త్వమర్థం ప్రవివిక్షతి || ౨౮||

కస్మాత్పునః కారణాద్దేహోద్యనాత్మత్వప్రతిపత్తావేవాత్మా

తదర్థమాత్మత్వేనాభిలింగితే న విపర్యయ ఇతి | ఉచ్యతే |

ప్రత్యగ్గాత్మానవబోధస్యనాత్మస్వాభావ్యాత్తదభినిర్వృత్తశ్చాయం

బుద్ధ్యాదిదేహోన్తస్త్వస్మిన్నాత్మత్వమవిద్యాకృతమేవాత్మత్వమివానా-

త్మత్వమపి సావిద్యస్యైవ | యతో నిరవిద్యో విద్వానవాక్యార్థరూప

ఏవ కేవలోఽవశిష్యతే తస్మాదుచ్యతే |

దేహోదివ్యవధానత్వాత్తదర్థం స్వయమప్యతః |

పారోక్ష్యేనైవ జానాతి సాక్షాత్త్వం తదనాత్మనః || ౨౯||

యథోక్తార్థప్రతిపత్తిసౌకర్యాయ దృష్టాన్తోపాదానామ్ |

ప్రత్యగ్గుర్భుతపితృస్య యథా బాహ్యార్థపీతతా |

చైతన్యం ప్రత్యగాత్మీయం బహిర్వద్దృశ్యతే తథా || ౩౦||

యస్మాదేవమతో విశుద్ధమవసీయతామ్ |

పదాన్యుద్భృత్య వాక్యేభ్యో హ్యాన్వయవ్యతిరేకతః |

పదార్థాల్లోకతో బుద్ధ్యా వేత్తి వాక్యార్థమజ్ఞాసా || ౩౧||

కుతః పునః సామాన్యమాత్రవృత్తేః పదస్య

వాక్యార్థప్రతిపత్తిహేతుత్వమితి | బాధమ్ |

సామాన్యం హి పదం బ్రూతే విశేషో వాక్యకర్తుకః ।

శ్రుత్యాదిప్రతిబద్ధం సద్విశేషార్థం భవేత్పదమ్ ॥ 3౨॥

అన్వయవ్యతిరేకపురస్సరం వాక్యమేవ

సామానాధికరణ్యాదినావిద్యా-

పటలప్రధ్వంసద్వారేణ ముముక్షుం స్వారాజ్యేఽభిషేచయతి న

త్వన్వయవ్యతిరేకమాత్రసాధోఽయమర్థ ఇత్యాహ ।

బుద్ధ్యాదీనామనాత్మత్వం లిఙ్గాదపి చ సిద్ధ్యతి ।

నివృత్తిస్తావతా నేతీత్యతో వాక్యం సమాశ్రయేత్ ॥ 33॥

న కేవలమనుమానమాత్రశరణోఽభిలషితమర్థం న

ప్రాప్నోతీత్యనర్థం చాప్నోతీత్యాహ ।

అనాదృత్య శ్రుతిం మోహదతో బౌద్ధాస్తమస్వినః ।

ఆపేదిరే నిరాత్మత్వమనుమానైకచక్షుషః ॥ 3౪॥

న చానాదరే కారణమస్తి । యస్మాత్సర్వత్రైవానాదరనిమిత్తం

ప్రమాణస్య ప్రమాణాన్తరప్రతిపన్నప్రతిపాదనం వా

విపరీతప్రతిపాదనం వా సంశయితప్రతిపాదనం వా న వా

ప్రతిపాదనమితి- న చైతేషామన్యతమదపి కారణమస్తి ।

యత ఆహ ।

మానాన్తరానవష్టబ్ధం నిర్దుఃఖ్యాత్మానమజ్ఞాసా ।

బోధయన్తి శ్రుతిః కేన న ప్రమాణమితిర్యతే ॥ 3౫॥

న చ సంశయితవ్యమవగమయతి । యతః ।

సర్వసంశయహేతౌ హి నిరస్తే కథమాత్మని ।

జాయేత సంశయో వాక్యాదనుమానేన యుష్మది ॥ 3౬॥

అపి చ ।

యత్ర స్వాత్సంశయో నాసౌ జ్ఞేయ ఆత్మేతి పణ్ణితైః ।

న యతః సంశయప్రాప్తిరాత్మనోఽవగతిత్వతః ॥ 3౭॥

అనవబోధకత్వం తు దూరోత్సారితమేవ । యత ఆహ ।

బోధేఽవ్యనుభవో యస్య న కథంచన జాయతే ।

తం కథం బోధయేచ్ఛాస్త్రం లోష్టం నరసమాకృతిమ్ ॥ 3౮॥

అన్వయవ్యతిరేకపురస్సరం వాక్యమేవావాక్యార్థరూపమాత్మానం

ప్రతిపాదయతీత్యస్య పక్షస్య ద్రుఢిమ్న
 శ్రుత్యుదాహరణముపన్యస్యతి ।
 జిహ్రూణీమమహం గన్ధమితి యో వేత్త్యవిక్రీయః ।
 స ఆత్మా తత్పరం జ్యోతిః శిరసీదం వచః శ్రుతేః ॥ ౩౯॥
 యథా తత్సత్యం స ఆత్మా తత్త్వమసి ఇత్యస్య
 శేషత్వేనాన్వయవ్యతిరేకశ్రుతిర్యథా య ఏషోఽక్షణీ
 పురుషో
 దృశ్యతే ఇత్యాద్యా అథ యో వేదేదం జిహ్రూణీ
 ఇత్యన్తా తథా అహం బ్రహ్మాస్మి ఇత్యస్య శేషః ।
 అహమః ప్రత్యగాత్మార్థో నిరస్తాశేషయుష్మదః ।
 బమ్భణీతీ శ్రుతిర్నాన్వయా యోఽయమిత్యాదినాఽసకృత్ ॥ ౪౦॥
 కథం పునరయమర్థోఽవసీయతే అహంవ్యాజేనాత్మాత్మార్థో
 బుబోధయిషిత ఇతి । యతః ।
 ఏష ఆత్మా స్వయంజ్యోతీ రవిసోమాగ్నివాక్షు సః ।
 ఇతేష్యస్తం దృగేవాస్తే భాసయంచిత్రచేష్టితమ్ ॥ ౪౧॥
 నిర్ణేక్షి చ పృష్టో మునిః ।
 ఆత్మనైవేత్యుపశ్రుత్య కోఽయమాత్మేత్యుదీరితే ।
 బుద్ధేః పరం స్వతోముక్తమాత్మానం మునిరభ్యధాత్ ॥ ౪౨॥
 యస్మాచ్ఛాత్మాత్మాహంవ్యాజేన ప్రత్యజ్ఞాత్రో
 జిగ్రాహయిషితస్తస్మాదహంవృత్తిః స్వరూపస్య విలయేనైవ
 వాక్యార్థావగమాయ కారణత్వం ప్రతిపద్యత ఇతీమమర్థమాహ ।
 అహంవృత్త్యైవ తద్బ్రహ్మ యస్మాదేషోఽవగచ్ఛతి ।
 తత్స్వరూపలయేనాతః కారణం స్వాదహంకృతిః ॥ ౪౩॥
 అత ఏవ చ యః ప్రతిజ్ఞాతోఽర్థో నాహంగ్రాహ్యే స
 తద్ధీనే ఇత్యాదిః స యుక్తిభిరుపపాదిత ఇతి
 కృత్వోపసంప్రాయతే ।
 గృహీతాహమ్పదార్థశ్చేత్కస్మాజ్ఞో న ప్రపద్యతే ।
 ప్రత్యక్షాదివిరోధాచ్ఛేత్యుతీచ్యుక్తిర్న యుష్మది ॥ ౪౪॥

పూర్వవైవ శ్లోకార్థస్య విసృష్టార్థమాహ |
 పరాఞ్చోవ తు సర్వాణి ప్రత్యక్షాదీని నాత్మని |
 ప్రతీచ్యేవ ప్రవృత్తం తత్సదసీతి వచోఽఙ్జుసా || ౪౫ ||

తస్మాత్ప్రమాతృప్రమాణప్రమేయేభ్యో
 హీయమానోపాదీయమానేభ్యోఽన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం
 ముఞ్చోషికావదశేషబుద్ధివిక్రియాసాక్షితయాత్మానం
 నిష్కృప్య తత్త్వమస్యాదివాక్యేభ్యోఽపూర్వాదిలక్షణమాత్మానం
 విజానీయాత్ | తదేతదాహ |
 ఆహం దుఃఖీ సుఖీ చేతి యేనాయం ప్రత్యయోఽధ్రువః |
 అవగత్యన్త ఆభాతి స మ ఆత్మేతి వాక్యధీః || ౪౬ ||

ప్రమాణాన్తరానవష్టబ్ధం నిరస్తాశేషకార్య-
 కారణాత్మకద్వైతప్రపంచం సత్యజ్ఞానానన్ద-
 లక్షణమాత్మానం తత్త్వమస్యహమ్బుహ్మీస్మీత్యాదివాక్యం
 సంశయితమిథ్యాజ్ఞానాజ్ఞానప్రధ్వంసముఖేన
 సాక్షాదపరోక్షాత్కరతలన్యస్తామలకవత్ప్రతిపాదయత్యేవే-
 త్యసకృదభిహితమ్ | తత్ర కేచిదాహుః- తత్త్వమస్యాదివాక్యై-
 ర్యథావస్థితవస్తుయాథాత్మ్యాన్వాఖ్యాననిష్ఠైర్ను
 యథోక్తోఽర్థః ప్రతిపత్తుం శక్యతేఽభిధాశ్రుతిత్వాత్తేషామ్ |
 న హి లోకేఽభిధాశ్రుతేః ప్రమాణాన్తరనిరపేక్షాయా
 నద్యాస్తీరే ఫలాని సన్తీత్యాదికాయాః ప్రామాణ్యమభ్యుపగతమ్ |
 అతో నియోగముఖేనైవాభిధాశ్రుతేః ప్రామాణ్యం యుక్తం
 ప్రమాణాన్తరనిరపేక్షత్వాన్నియోగస్య | అస్య పరిహారార్థ-
 మశేషప్రత్యక్షాదిప్రమేయత్వనిరాకరణద్వారేణాత్మిన్ద్రియార్థ-
 విషయత్వాదభిధాశ్రుతేః ప్రామాణ్యం సుప్తపురుషప్రబోధక-
 వాక్యస్యేవ వక్తవ్యమిత్యయమారమ్భః |
 నిత్యావగతిరూపత్వాదన్యమానానపేక్షణాత్ |
 శబ్దాదిగుణహీనత్వాత్సంశయానవతారతః || ౪౭ ||

తృష్ణానిష్ఠీవనైర్నాత్మా ప్రత్యక్షాద్యః ప్రమీయతే |
 ప్రత్యగ్గాతృత్వహేతోశ్చ స్వార్థత్వాదప్రమేయతః || ౪౮ ||
 శ్రుతిరపీమమర్థం నిర్వదతి |

దిద్ధక్షితపరిభిన్నపరాగ్రూపాదినంశ్రయాత్ |

విపరీతమతో దృష్ట్యా స్వతోబుద్ధం న పశ్యతి || ౪౯||

న్యాయసిద్ధమతో వక్తి దృష్టేర్దృష్టారమాత్మనః |

న పశ్యేత్ప్రత్యగ్యాత్మానం ప్రమాణం శ్రుతిరాదరాత్ || ౫౦||

అనుమానావిషయత్వేనన్యదపి కారణముచ్యతే |

ప్రత్యక్షస్య పరాక్వాన్న సమ్బన్ధగ్రహణం యతః |

ఆత్మనోనైతేనమిత్యాస్యానుభవో న కథంచన || ౫౧||

ఏవమయం ప్రమాతృప్రమాణప్రమేయవ్యవహారః సర్వ ఏవ

పరాచీనవిషయ ఏవ న ప్రతీచినమాత్మానమవగాహయితుమలమ్ |

ఏవం చ సత్యనేనైవ యథోక్తోర్థోనైవసాతుం శక్యత ఇత్యాహ |

ప్రమాణవ్యవహారోనయం సర్వ ఏవ పరాగ్యతః |

సువిచార్యాప్యతోనైన యుష్మద్యేవ దిద్ధక్షతే || ౫౨||

యస్మాల్లాకికప్రత్యక్షాదిప్రమాణానధిగమ్యోనహమ్బుహ్మాస్మీతి

వాక్యార్థస్తస్మాత్ |

అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం నిరస్యాప్రాణతో యతేః |

వీక్షాపన్నస్య కోనస్మీతి తదసీతి శ్రుతిర్జగౌ || ౫౩||

సోనయమన్వయవ్యతిరేకన్యాయ ఏతావానేవ యదవసానో వాక్యార్థస్త-

దభిజ్ఞస్యాహమ్బుహ్మాస్మీత్యావిర్భవతి |

ద్రష్టృదృశ్యవిభాగేనాగమాపాయి-

సాక్షివిభాగేన చ శ్రుత్యభ్యుపగమతః సంక్షిప్త్యాచ్యతే |

దృశ్యత్వాద్భటవద్దేహో దేహవచ్ఛేన్ద్రియాణ్యపి |

మనశ్చేన్ద్రియవజ్జేయం మనోవన్నిశ్చయాదిమత్ || ౫౪||

తథా సకలకార్యకారణాగమాపాయి విభాగసాక్షిత్వేనాపి |

ప్రాగనద్యాతి పశ్యాత్సత్సచ్చ యాయాదసత్తథా |

అనాత్మాభిజనం తత్స్వాద్విపరీతః స్వయం దృశిః || ౫౫||

తత్ర ఘటాదీనాం దృశ్యానామనాత్మత్వం ద్రష్టాత్మపూర్వకం

ప్రత్యక్షేణైవ ప్రమాణేనోపలభ్యానాత్మనశ్చాసాధారణాన్-

ధర్మానవధార్య తైర్దృశ్యత్వాగమాపాయాదిభిర్ధర్మైః

శరీరేన్ద్రియమనోనిశ్చయాదివృత్తిరనాత్మతయా

వ్యధస్యాహంవృత్తిమతోఽపి దృశ్యత్వావిశేషాద్దృష్టు-
పూర్వకత్వమవసీయతే | తదేతదాహ |
ఘటాదయో యథా లింగం స్యుః పరమృరయాహమః |
దృశ్యత్వాదహమప్యేవం లింగం స్యాద్దృష్టురాత్మనః || ౫౬ ||

నను ద్రష్టుదర్శనదృశ్యానాం జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తే-
ష్యాగమాపాయదర్శనాద్యసాక్షికౌ తేషామాగమాపాయౌ స
ఆగమాపాయవిభాగరహిత ఆత్మా యథా యన్నిబద్ధనౌ జగతః
ప్రకాశాప్రకాశౌ స ప్రకాశాప్రకాశవిభాగరహితః సూర్య
ఇతి |

యదా చైవం తదా వాక్యావగమ్యస్యార్థస్యానుదితానస్తమిత-
విజ్ఞానమాత్రస్వభావస్యానుమానేనైవ ప్రతిపన్నత్వాత్పనరపి
వాక్యస్య నిర్విషయత్వప్రసక్తః | నైష దోషః |

లింగవ్యవధానేన తత్ప్రతిపత్తేః | నను సాక్షాదపరోక్షా-
దాత్మస్వభావేనానాత్మనో హానోపాదానయోః

సమృద్ధగ్రహణాత్కమతిశయం

వాక్యం కుర్యాత్ | మైవం వోచః |

లింగాధీనత్వాత్ప్రతిపత్తేః |

న హి లింగవ్యవధానేనాత్మప్రతిపత్తిః సాక్షాత్ప్రతిపత్తిర్భవతి

"యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యః" ఇతి శ్రుతేః | అత ఆహ |

లింగమస్తత్వనిష్ఠత్వాన్న స్యాద్వాక్యార్థబోధకమ్ |

సదసద్వ్యుత్థితాత్మాఽయమతో వాక్యాత్ప్రతీయతే || ౫౭ ||

నను యది వ్యావృత్తసదసద్వికల్పజాలం వస్త్యభీష్టం

వాక్యాద్భవతస్తథాపి తూత్సార్వతే వాక్యవిషయా

తృష్ణా-యస్మాదస్తరేణాపి వాక్యశ్రవణం

నిరస్తాశేషవికల్పమాగోపాలావిపాలపణ్ణితం సుషుప్తే

వస్తు సిద్ధమతో నార్థో వాక్యశ్రవణేన | నైతదేవమ్ |

కిం కారణమ్ | సర్వాసర్థబీజస్యాత్మానవబోధస్య

సుషుప్తే సమృద్ధవాత్ | యది హి సుషుప్తేఽజ్ఞానం

నాభవిష్యదస్తరేణాపి వేదాస్తవాక్యశ్రవణమనన-

నిదిధ్యాసనాన్యహం బ్రహ్మసీత్యధ్యవసాయాత్సర్వప్రాణ-

భూతామపి స్వరసత ఏవ సుషుప్తప్రతిపత్తేః సకలసంసారో-

చ్ఛిత్తిప్రసక్తిః । న చ కైవల్యాత్పునరుత్థానం న్యాయ్య-
 మనిర్మోక్షప్రసక్తాత్ । న చాన్య ఏవ సుషుప్తోఽన్య
 ఏవోత్థిత ఇతి శక్యం వక్తుం నాద్రాక్షమహం సుషుప్తేఽన్యత్-
 కించిదపీత్సుత్తితస్య ప్రత్యభిజ్ఞాదర్శనాత్ । తస్మాదవశ్యం
 సుషుప్తేఽజ్ఞానమభ్యుపగన్తవ్యమ్ । నను యది తత్రాజ్ఞాన-
 మభివష్యద్రాగద్వేషఘటాజ్ఞానాదివత్ప్రత్యక్షమభివష్య-
 ద్యథేహ లోకే ఘటం న జానామీత్యజ్ఞానమవ్యవహితం
 ప్రత్యక్షమ్ । అత్రోచ్యతే । న । అభివ్యజ్ఞాకాభావాత్ ।
 కథమభివ్యజ్ఞాకాభావ ఇతి చేచ్ఛుణు ।

బాహ్యం వృత్తిమనుత్పాద్య వ్యక్తిః స్యాన్నాహమో యథా ।
 నరైఃకరణం తద్వద్ధాన్తస్య వ్యక్తిరాజ్ఞానీ ॥ ౫౮ ॥

కశ్చిదతిక్రాంతం ప్రతిస్మృత్య " దృశ్యత్వాదహమవ్యేవం

లింగం స్యాద్దృష్టురాత్మనః " ఇతి
 నిర్ముక్తికమభిహితమిత్యాహ । కిం కారణమ్ ।
 అహంతజ్ఞాత్రోర్వివేకాప్రసిద్ధేః । యథేహ

ఘటదేవదత్తయోర్గాహ్యగ్రాహకత్వేన స్ఫుటతరో విభాగః ప్రసిద్ధో
 లోకే న తథేహాంకారతజ్ఞాత్రోర్విభాగోఽస్తితి

తస్మాదసాధ్యేతదభిహితమితి । అత్రోచ్యతే ।
 దాహ్యదాహకతైకత్ర యథా స్యాద్వహ్నిదారుణోః ।
 జ్ఞేయజ్ఞాతృకతైవం స్యాదహంజ్ఞాత్రోః పరస్పరమ్ ॥ ౫౯ ॥

ఏవం తావదవిద్యోతస్యాన్తఃకరణస్య బాహ్యవిషయనిమిత్త-
 రూపావచ్ఛేదాయాహంవృత్తిర్వాప్యప్రియతే । తయావచ్ఛిన్నం
 సత్కూటస్థప్రత్యగాత్మోపాదానావబోధరూపస్యావ్యవధానతయా
 విషయభావం ప్రతిపద్యత ఇతి । తత్ర తయోర్జాత్రహంతారూపయో-
 రవభాసకావభాస్యనమబ్బన్తవ్యతిరేకేణ నాన్యత్సమ్బన్ధాన్తర-
 ముపపద్యతే । అహంతారూపం త్వాత్మసాత్కృత్వాఽహంకఙ్కుచం
 పరిధాయోపకార్యత్వోపకారకత్వక్షమః సన్ బాహ్యవిషయ-
 ణోపకారిణాపకారిణా వాత్మాత్మీయం సమ్బన్ధం ప్రతిపద్యతే ।
 తదభిధీయతే ।

ఇదం జ్ఞానం భవేజ్ఞాతుర్మజ్ఞానం తథాహమః ।

అజ్ఞానోపాధినేదం స్యాద్విక్రీయాతోఽహమో మమ ॥ ౬౦॥

ఏకస్యైవ జ్ఞాతురస్తర్వాహ్యనిమిత్తభేదాద్విభిన్నేఽపి
విషయ ఇదం మమేతి జ్ఞానం ద్వైరూప్యం జాయత ఇత్సుక్తమ్ ।
అత్రోపక్రియమాణాపక్రియమాణస్యైవ జ్ఞాతుర్విషయే
మమప్రత్యయో భవతి విపర్యయే చేదమృత్యయ ఇతి కథమవగమ్యతే ।
అవగమ్యతామన్వయవ్యతిరేకాభ్యామ్ । తత్కథమిత్యాహ ।
అనుపక్రియమాణత్వాన్న జ్ఞాతుః స్యాదహం మమ ।
ఘటాదివదిదం తు స్యాన్మోహమాత్రవ్యపాశ్రయాత్ ॥ ౬౧॥

మోహతత్కార్యాశ్రయత్వాజ్ఞాతృత్వవిక్రియయోః

పూర్వత్రేదంమమజ్ఞాన్వయః ప్రదర్శితః । అథాధునా తద్వ్యతిరేకేణ
వ్యతిరేకప్రదర్శనార్థాహ ।

విక్రియాజ్ఞానశూన్యత్వాన్నేదం న చ మమాత్మనః ।
ఉత్థితస్య సతోఽజ్ఞానం నాహమజ్ఞానిషం యతః ॥ ౬౨॥

ఆత్మానాత్మవివేకస్యేయత్రాప్రదర్శనార్థమాహ ।
వాక్యప్రత్యక్షమానాభ్యామియానర్థః ప్రతీయతే ।
అనర్థకృత్తమోహోనిర్వాక్యాదేవ సదాత్మనః ॥ ౬౩॥

ద్వితీయాధ్యాయాదౌ శ్రోతృవతుష్టయముపస్యస్తమ్ ।
తత్ర కృత్సానాత్మనివృత్తౌ సత్యాం యః ప్రత్యగౌత్మ-
న్యవాక్యార్థతాం ప్రతిపద్యతే స క్షపితాశేషాన్తరాయహేతురితి
న తం ప్రతి వక్తవ్యం కించిదప్యవశిష్యతే । యోఽపి
వాక్యశ్రవణమాత్రాదేవ ప్రతిపద్యతే తస్యాప్యతీన్ద్రియ-
శక్తిమత్త్వాన్న కించిదప్యపేక్షితవ్యమస్తి । యశ్చ
శ్రావితతత్త్వసాస్యాదివాక్యః స్వయమేవాన్వయవ్యతిరేకో కృత్వా
తదవసాన ఏవ వాక్యార్థం ప్రతిపద్యతేఽసావపి యథార్థం
ప్రతిపన్న ఇతి పూర్వవదేవోపేక్షితవ్యః ।
యః పునరన్వయవ్యతిరేకౌ కారయిత్వాపి పునఃపునర్వాక్యం శ్రావ్యతే
యథాభూతార్థప్రతిపత్తయే తస్య కృతాన్వయవ్యతిరేకస్య సతః
కథం వాక్యం శ్రావ్యత ఇతి । ఉచ్యతే ।
నవసంఖ్యాహృతజ్ఞానో దశమో విభ్రమాద్యథా ।
న వేత్తి దశమోఽస్మీతి వీక్షమాణోఽపి తాన్నవ ॥ ౬౪॥

అథ దృష్టాన్తగతమర్థం దార్ఢ్యాన్తికార్థే
 సమర్పయిష్యన్నాహా ।
 అపవిద్ధద్వయోఽప్యేవం తత్త్వమస్యాదినా వినా ।
 వేత్తి నైకలమాత్మానం నాన్వేష్యం చాత్ర కారణమ్ ॥ ౬౫ ॥
 నాన్వేష్యం చాత్ర కారణమిత్సుక్తం తత్కస్మాదితి చోదితే
 ప్రత్యాహాన్వేషణాసహిష్టుత్వాత్ । తత్కథమిత్యాహా ।
 సేయం భ్రాన్తిర్నిరాలమాప్న సర్వన్యాయవిరోధినీ ।
 సహతే న విచారం సా తమో యద్వద్దివాకరమ్ ॥ ౬౬ ॥
 తస్యాః ఖల్వస్యా అవిద్యాయా భ్రాన్తేః సమ్యగ్నానోత్పత్తిద్వారేణ
 నివృత్తిః ।
 బుభుతోచ్ఛేదినీ చాస్య సదసీత్యాదినా దృఢమ్ ।
 ప్రతీచి ప్రతిపత్తిః స్యాన్నాసౌ మానాన్తరాద్భవేత్ ॥ ౬౭ ॥
 కథం పునర్వాక్యం ప్రతిపాదయత్యేవేతి వేద్ దృష్టాన్తోక్తిః ।
 జిజ్ఞాసోర్దశమం యద్వన్నవాతిక్రమ్య తామ్యతః ।
 త్వమేవ దశమోఽసీతి కుర్యాదేవం ప్రమాం వచః ॥ ౬౮ ॥
 సా చ తత్త్వమస్యాదివాక్యశ్రవణజా ప్రమోత్పన్నవాదేవ ।
 న చ నైవమితి ప్రత్యయాన్తర జాయతే । తదేతద్దృష్టాన్తేన
 ప్రతిపాదయతి ।
 దశమోఽసీతి వాక్యోత్థా న ధీరస్య విహస్యతే ।
 ఆదిమధ్యావసానేషు న నవస్యస్య సంశయః ॥ ౬౯ ॥
 ఏవం తత్త్వమసీత్యస్మాద్దైవతనుత్ప్రత్యగ్గాత్మని ।
 సమ్యగ్నాతత్వమర్థస్య జాయేతైవ ప్రమా దృఢా ॥ ౭౦ ॥
 ప్రత్యగ్గాత్మని ప్రమోపజాయత ఇత్సుక్తం తత్ర చోద్యతే ।
 కిం యథా ఘటాదిప్రమేయవిషయా ప్రమా కర్త్రాది-
 కారకభేదానపహ్నవేన జాయతే తథైవోతాశేషకారక-
 గ్రామోపమర్దేన కర్తుః ప్రత్యగ్గాత్మనీతి । ఉచ్యతే ।
 ప్రత్యక్తాస్య స్వతోరూపం నిష్క్రియాకారకాఫలమ్ ।
 అద్వితీయం తదిద్ధా ధీః ప్రత్యగ్గాత్మేవ లక్ష్యతే ॥ ౭౧ ॥
 యస్మాదేవమ్ ।

విపశ్చితోఽప్యతస్తస్యామాతృభావం వితన్వతే |
దవీయస్విన్ద్రియార్థేషు క్షీయతే హ్యుత్తరోత్తరమ్ || ౭౨||

ఆహ | యది వాక్యమేవ యథాభూతార్థవబోధకమథ
కస్య హేతోరవిద్యోత్యాపితస్య కర్తుత్వాదేరుపదేశ ఇత్యుక్తే
ప్రతివిధీయతే |

భ్రాన్తిప్రసిద్ధ్యానూద్యార్థం తత్తత్వం భ్రాన్తిబాధయా |
అయం నేత్యుపదిశ్యేత తథైవం తత్త్వమిత్యపి || ౭౩||

ఇమమర్థం దృష్టాన్వేన బుద్ధావారోహయతి |
స్థాణుః స్థాణురితీవోక్తిర్న నృబుద్ధిం నిరస్యతి |
వ్యనువాదాత్తథైవోక్తిర్భ్రాన్తిం పుంసో న బాధతే || ౭౪||

యస్మాచ్ఛ్రోతృప్రసిద్ధానువాద్యేవ త్వమితిపదం
తస్మాదుద్దిశ్యమానస్థత్వాద్దుఃఖిత్యాదేరవివక్షితత్వమేవ |
విధీయమానత్వే హి సతి విరోధప్రసక్తో న తు విధీయమానా-
నూద్యమానయోరితి | స్వప్రధానయోర్హి పదయోర్విరోధాశఙ్కా-
సామాన్యలిఙ్గతత్వాత్తయోర్న విపర్యయే |
అనాలిఙ్గితసామాన్యో న జిహాసితవాదినౌ |
వ్యుత్థితౌ తత్త్వమౌ తస్మాదన్యోన్యాభిసమీక్షణౌ || ౭౫||

అపాస్తసామాన్యార్థత్వాదనువాదస్థత్వాద్విధీయమానేన
చ సహ విరోధాద్దుఃఖిత్యాదేరస్తు కామం జిహాసితార్థయో-
రసంసర్గో యథోపన్యస్తదోషవిరహోత్తత్త్వమర్థయోః సంసర్గోఽస్తు
నీలోత్పలవదితి చేన్నైవమప్యవపద్యతే | తస్మాత్ |
తదర్థయోస్తు నిష్ఠాత్మా ద్వయపారోక్ష్యవర్జితః |
నాద్వితీయం వినాత్మానం నాత్మా నిత్యదృశా వినా || ౭౬||

అత్రాహ | కిమిహ జిహాసితం కిం వోపాదిత్సితమితి | ఉచ్యతే |
ప్రత్యగాత్మార్థాభిధాయినస్త్యమ్నదాదుభయం ప్రతీయతేఽహం
దుఃఖీ ప్రత్యగాత్మా చ | తత్ర చ ప్రత్యగాత్మనోఽహం
దుఃఖీత్యనేనాభిసమ్బంధ ఆత్మయాథాత్మ్యానవబోధహేతుక
పవ | అతోఽహమర్థోఽపస్పృష్టత్వాదజ్ఞానోత్థత్వాచ్చ హేయ ఇతి
ప్రత్యక్షతోవసీయతే | తదర్థే కిం హేయం కిం వోపాదేయమితి

నావధియతే । తత ఇదమభిధీయతే ।

పారోక్ష్యం యత్తదర్థే స్యాత్తద్దేయమహమర్థవత్ ।

ప్రతీచేవాహమోఽభేదః పారోక్ష్యేణాత్మనోఽపి మే ॥ ౭౭॥

కథం పునస్తదర్థోఽద్వితీయలక్షణః ప్రత్యగాత్మోపాశ్రయం

సద్వితీయత్వం దుఃఖిత్యం నిరన్వయమపనుదతీతి । ఉచ్యతే । న

చైతయోర్నివర్తకనివర్త్యభావం వయం బ్రూమః । కథం తద్ధి ।

త్వమర్థే ప్రత్యగాత్మని ప్రాగనవబుద్ధాద్వితీయతా

సానేనావబోధ్యతే ।

అతోఽనవబోధనిరాసేన తదుత్థస్య సద్వితీయత్వస్య త్వమర్థత్వస్య

పరోక్షత్వస్య చ తదర్థస్య నిరసనాన్న వైయధికరణ్యాది-

చోద్యస్యావసరోఽస్తీతి । తదిదమభిధీయతే ।

తత్త్వమర్థేన సమ్ప్రక్తో నానాత్వం వినివర్తయేత్ ।

నాపరిత్యక్తపారోక్ష్యం త్వం తదర్థం సిస్పృషతి ॥ ౭౮॥

కస్మాత్పునః కారణాత్తదర్థోఽద్వితీయలక్షణస్త్యమర్థేన

ప్రత్యగాత్మనా పృథగర్థః సన్నవిద్యోత్తం సద్వితీయత్వం

నిహస్తీతి । ఉచ్యతే । విరోధాత్ । తదుచ్యతే ।

సంసారితాద్వితీయేన పారోక్ష్యం చాత్మనా సహ ।

ప్రాసంగికం విరుద్ధత్వాత్తత్త్వమాఖ్యం బాధనం తయోః ॥ ౭౯॥

తత్త్వమర్థయోస్తు బాధకత్వేఽన్యదపి కారణముచ్యతే ।

అజ్ఞాతపురుషార్థత్వాచ్చౌతత్వాత్తత్త్వమర్థయోః ।

స్వమర్థమపరిత్యజ్య బాధకౌ స్తాం విరుద్ధయోః ॥ ౮౦॥

ఏవం తావద్యథోపక్రాన్తేన ప్రక్రియావర్తనా న

ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరైర్విరోధగన్తోఽపి సమ్భావ్యతే ।

యదా పునః సర్వప్రకారేణాపి యతమానా వైవేమం

వాక్యార్థం సమ్భావయామః ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరవిరోధత

ఏవ తస్మిన్నపి పక్ష ఉచ్యతే ।

ప్రత్యక్షాదివిరుద్ధం చేద్వాక్యమర్థం వదేత్కృచిత్ ।

స్యాత్తు తద్దృష్టివిధ్యర్థం యోషాగ్నివదసంశయమ్ ॥ ౮౧॥

యదా తు తత్త్వమస్యాదివాక్యం సర్వప్రకారేణాపి విచార్యమాణం

న క్రియాం కటాక్షేణాపి వీక్షతే తదా ప్రసంఖ్యానాదివ్యాపారో
 దుస్సమ్భవ్య ఇతి | తదుచ్యతే |
 వస్త్యేకనిష్ఠం వాక్యం చేన్న తస్య స్యాత్క్రియార్థతా |
 వస్తునో హ్యేకరూపత్వాద్వికల్పస్యాప్యసమ్భవః || ౮౨ ||

భిన్నవిషయత్వాచ్చ న ప్రమాణాన్తరవిరోధః | కథమ్ |
 ఉచ్యతే |
 ఆపూర్వాధిగమం కుర్వత్ప్రమాణం స్యాన్న చేన్న తత్ |
 న విరోధస్తతో యుక్తో విభిన్నార్థావబోధినోః || ౮౩ ||

య ఏవమపి భిన్నవిషయాణాం విరోధం వక్తి సోఽత్రాపి విరోధం
 బ్రూయాత్ |
 నాయం శబ్దః కుతో యస్మాద్ద్రూపం పశ్యామి చక్షుషా |
 ఇతి యద్వత్తదైవాయం విరోధోఽక్షజవాక్యయోః || ౮౪ ||

ప్రమాణానాం సతాం న విరోధః శ్రోత్రాదీనామివ
 భిన్నవిషయత్వాత్ |
 యయోశ్చాభిన్నవిషయత్వం తయోరాఖునకులయోరివ ప్రతినీయత ఏవ
 బాధ్యబాధకభావః స్యాత్ | అతస్తదుచ్యతే |
 ప్రత్యక్షం చేన్న శాబ్దం స్యాచ్ఛాబ్దం చేదక్షజం
 కథమ్ |

ప్రత్యక్షాభాసః ప్రత్యక్షే హ్యేకగమాభాస ఆగమే || ౮౫ ||
 న చ ప్రతిజ్ఞాహేతుదృష్టాన్తన్యాయ ఇహ సమ్భవతి
 శబ్దాదీనాం ప్రత్యేకం ప్రమాణత్వాదత ఆహ |
 స్వమహిమ్నా ప్రమాణాని కుర్వన్త్యర్థావబోధనమ్ |
 ఇతరేతరసాచివ్యే ప్రామాణ్యం నేష్యతే స్వతః || ౮౬ ||

న చ సుఖదుఃఖాదిసమ్బంధోఽవగత్యాత్మనః
 ప్రత్యక్షాదిప్రమాణైర్ప్రహ్యతే యేన విరోధః
 ప్రత్యక్షాదిప్రమాణైరుద్ధాట్యతే |
 దుఃఖితావగతిశ్చేత్స్యాన్న ప్రమీయేత సాత్మవత్ |
 కర్మణ్యేన ప్రమా న్యాయ్యా న తు కర్తర్యపి క్వచిత్ || ౮౭ ||

అభ్యుపగమేఽపి చ ప్రసంఖ్యానశతేనాపి నైవ త్వం
 సమ్భవితదోషాన్ముచ్యతే | అత ఆహ |

ప్రమాణబద్ధమూలత్వాద్దుఃఖిత్యం కేన వార్యతే |
 అగ్నుష్ణవన్నివృత్తిశ్చైవైరాత్యం హ్యేతి సౌగతమ్ || ౮౮ ||
 అథ మతమ్ |
 నిరాకుర్యాత్ప్రసంఖ్యానం దుఃఖిత్యం చేత్స్వనుష్ఠితమ్ |
 ప్రత్యక్షాదివిరుద్ధత్వాత్కథముత్పాదయేత్ప్రమామ్ || ౮౯ ||
 నను ప్రసంఖ్యానం నామ తత్త్వమస్యాదిశబ్దార్థాన్వయ-
 వ్యతిరేకయుక్తివిషయబుద్ధ్యామైడనమభిధీయతే
 తచ్చానుష్ఠీయమానం ప్రమితివర్ధనయా పరిపూర్ణాం
 ప్రమితిం జనయతి న పునరైకాగ్ర్యవర్ధనయేతి |
 యథాశేషాశుచినీడే స్త్రీకృణపే కామినీతి నిర్వస్తుకః
 పురుషాయాసమాత్రజనితః ప్రత్యయ ఇతి | తన్న | యతః |
 అభ్యాసోపచయాద్బుద్ధేర్వ్యాప్త్యాదైకాగ్ర్యమేవ తత్ |
 న హి ప్రమాణాన్యభ్యాసాత్కుర్వన్యర్థావబోధనమ్ || ౯౦ ||
 అభ్యాసోపచితా కృత్స్నం భావనా చేన్నివర్తయేత్ |
 నైకాన్నికీ నివృత్తిరస్యాద్భావనాజం హి తత్ఫలమ్ || ౯౧ ||
 అపి చాహ |
 దుఃఖస్మీత్యపి చేద్వస్తా కల్పకోట్యుపబృంహితా |
 స్వల్పియోఽభ్యాసజ్ఞాసాస్వి భావనేత్యత్ర కా ప్రమా || ౯౨ ||
 నను శాస్త్రాత్థాస్నుత్వం భవిష్యతి | నైవమ్ |
 యథావస్థితవస్తుయాథాత్మ్యావబోధమాత్రకారిత్యాచ్ఛస్త్రస్య |
 న హి పదార్థశక్త్యాధానకృచ్ఛాస్త్రమ్ | ప్రసిద్ధం చ
 లోకే |
 భావనాజం ఫలం యత్స్యాద్యచ్చ స్యాత్కర్మణః ఫలమ్ |
 న తత్థాస్నివృత్తి మన్తవ్యం ద్రవిడేషివ సజ్గతమ్ || ౯౩ ||
 యద్యపి ప్రత్యక్షాదిప్రమాణోపాతమాత్మనో దుఃఖిత్యమ్ |
 తథాపి తత్త్వమస్యాదివాకోఽత్యప్రత్యయ ఏవ బలీయానితి
 నిశ్చయోఽవ్యభిచారిప్రామాణ్యవాకోఽపత్తత్వాత్ప్రమేయస్య
 చ స్వత ఏవ నిర్దుఃఖిత్యసిద్ధేః | ప్రత్యక్షాదేస్తు
 వ్యభిచారిత్యా-

తృణావనాయాశ్చ పురుషపరికల్పనామాత్రావ-
ష్టమృత్యావేచ్ఛతి ।
నిర్దుఃఖిత్వం స్వతస్సిద్ధం ప్రత్యక్షాదేశ్చ దుఃఖితా ।
కో హ్యత్యానమనాదృత్య విశ్వనేద్యాహ్యామానతః ॥ ౯౪ ॥

సమృద్ధార్థ ఏవ ।
అపి ప్రత్యక్షబాధేన ప్రవృత్తిః ప్రత్యగాత్మని ।
" పరాశ్చ ఖాని త్యేతస్మాద్వచసో గమ్యతే శ్రుతేః ॥ ౯౫ ॥

అభ్యుపగమ్యైవముచ్యతే న తు ప్రమాణం సత్ప్రమాణాన్తరేణ
విరుధ్యత ఇత్యసకృదవోచామ । యత్రాపి
వాక్యప్రత్యక్షయోర్విరోధాశక్తౌ
తత్రాపి పురుషమోహవశాదేవ సా జాయతే న తు పరమార్థత ఇతి ।
అత ఆహ ।

ప్రమాం చేజ్జనయేద్వాక్యం ప్రత్యక్షాదివిరోధినీమ్ ।
గౌణీం ప్రత్యక్షతాం బ్రూయాన్ముఖ్యార్థాసమృణాద్బుధః ॥ ౯౬ ॥

తస్యార్థస్య సుఖప్రతిపత్త్యర్థముదాహరణమ్ ।
అగ్నిస్సమ్యగధీతేఽసౌ జహాసోఽచైశ్చ మఞ్చకః ।
యథా తద్వదహంవృత్త్యా లక్ష్యతేఽనర్హయాపి సః ॥ ౯౭ ॥
కస్మాత్పునః కారణాత్సాక్షాదేవాత్మా నాభిధీయతే కిమనయా
కల్పనయేతి తత్రాహ ।

త్యమిత్యతద్విహాయాన్యన్న వర్తాత్మావబోధతే ।
సమస్తీహ త్వమర్థోఽపి గుణలేశేన వర్తతే ॥ ౯౮ ॥

కస్మాత్పునర్లేతోర్వహమిత్యేతదపి గుణలేశేన వర్తతే న పునః
సాక్షాదేవేతి । విధూతసర్వకల్పనాకారణస్వాభావ్యాదాత్మనః
అత ఆహ ।

వ్యోమ్ని ధూమతుషారాభ్రమలినానీవ దుర్ధియః ।
కల్పయేయుస్తథా మూఢాః సంసారం ప్రత్యగాత్మని ॥ ౯౯ ॥

నను సర్వకల్పనానామప్యాత్మన్యత్యన్తాసమ్భవే సమానేఽహంవృత్తౌ
కః పక్షపాతే హేతుర్యేన వృత్త్యన్తరాణి
విధూయాహంవృత్త్యైవాత్మోపలక్ష్యత ఇతి । ఉచ్యతే ।

చిన్నిభేయమహంవృత్తిః ప్రతిచీవాత్మనోఽన్యతః ।
పూర్వక్షేభ్యశ్చ హేతుభ్యస్తస్మాదాత్మానయోచ్యతే ॥ ౧౦౦ ॥

వృత్తిభిర్యుష్మదర్థాభిర్లక్ష్యతే చేద్దృశిః పరః ।
అనాత్మత్వం భవేత్తస్య వితథం చ వచః శ్రుతేః ॥ ౧౦౧ ॥

యథోక్తేన ।
అనేన గుణలేశేన హ్యుత్సహంకర్తుకర్మయా ।
లక్ష్యతేఽసావహంవృత్త్యా నాఙ్జుసాత్రాభిధీయతే ॥ ౧౦౨ ॥

నాఙ్జుసాత్రాభిధీయత ఇతి కో హేతురితి చేత్ ।
షష్ఠీగుణక్రియాజాతిరూఢయః శబ్దహేతవః ।
నాత్మన్యన్యతమోఽమీషాం తేనాత్మా నాభిధీయతే ॥ ౧౦౩ ॥

యది శబ్దోఽభిధానాభిధేయత్వసమ్బన్ధాఙ్గీకారేణ నాత్మని
వర్తతే కథం శబ్దాదహం బ్రహ్మస్మితి సమ్యగ్బోధోత్పత్తిః ।
ఉచ్యతే ।

అసత్యే వర్తని స్థిత్యా నిరుపాయముపేయతే ।
ఆత్మత్వకారణాద్విద్యో గుణవృత్త్యా విబోధితాః ॥ ౧౦౪ ॥

కథం పునరభిధానమభిధేయేనానభినమృద్ధం
సదనభిధేయేఽర్థే
ప్రమాం జనయతీతి । శృణు యథానభినమృద్ధమప్యనభిధే-
యేఽర్థేఽవిద్యానిరాకరణముఖేన బోధయతీత్యాహ ।

శయానాః ప్రాయశో లోకే బోధ్యమానాః స్వనామభిః ।
సహసైవ ప్రబుధ్యన్తే యథైవం ప్రత్యగాత్మని ॥ ౧౦౫ ॥

న హి నామ్నాస్తీ సమ్బన్ధో వ్యుత్థితస్య శరీరతః ।
తథాపి బుధ్యతే తేన యథైవం తత్త్వమిత్యతః ॥ ౧౦౬ ॥

యథా చ ।
బోధాబోధో నభోఽస్పృష్ట్యా కృష్ణధీనీడగౌ యథా ।
బాధ్యేతరాత్మకౌ స్యాతాం తథేహాత్మని గమ్యతామ్ ॥ ౧౦౭ ॥

" అసత్యే వర్తని స్థిత్యా " ఇత్యుపశ్రుత్యాతివిస్మితో మహతా
సమ్భ్రమేణ కశ్చిచ్ఛోచ్యదయతి ।

నాసన్నుపాయో లోకేఽస్తి పరమార్థవినిశ్చయే ।
 నాసల్లిక్ష్ణాద్ధి బాషపదేః కశ్చిదగ్నిం ప్రపద్యతే ॥ ౧౦౮॥
 ఇత్యేవం చోదయేద్యోఽపి జోషయేత్తం ఘటాదినా ।
 సదసద్భాష్యం విభక్తోఽసౌ పర్యాయశ్చ న చానయోః ॥ ౧౦౯॥
 ఏవం కుచోద్యమున్నూల్క్యాథేదాసీం ప్రకృతమభిధీయతే ।
 ప్రకృతం
 చానభిధేయే కథమభిధాశ్రుతిరవిద్యాధ్వంస్యాత్మని జ్ఞానం
 జనయతీతి । తత్రైవ కారణాన్తరముచ్యతే ।
 అతిదుస్థోఽప్రబోధోఽత్ర హ్యోత్తైవాస్య ప్రబుద్ధతా ।
 నిమిత్తమాత్రాప్యేత్యేషా నాసాగ్రే బదరం యథా ॥ ౧౧౦॥
 అనుదితానస్తమితకూటస్థబోధమాత్రస్యాభావ్యాదాత్మనో
 దుస్సమ్భావ్యోఽవిద్యాసద్భావ ఇతి చేన్న । అవిద్యాప్రసిద్ధ్యేవ
 తత్సద్భావసిద్ధేరులూకనిశావదిత్యత ఇదముచ్యతే ।
 ఆహో ధార్మ్యమవిద్యాయా న కశ్చిదతివర్తతే ।
 ప్రమాణం వస్తనాదృత్య పరమాత్మేవ తిష్ఠతి ॥ ౧౧౧॥
 యస్మాదవిద్యాప్రసిద్ధ్యేవావిద్యాసద్భావసిద్ధిరత
 ఆత్మవస్తువృత్తానురోధేన న కథంచనాపి తత్సమ్భావనాప్యస్తి
 యత ఆహా ।
 జ్ఞానం యస్య నిజం రూపం క్రియాకారకవర్జితమ్ ।
 సమ్భావనాప్యవిద్యాయాస్తత్ర స్యాత్కేన హేతునా ॥ ౧౧౨॥
 సోఽయమేవమనుదితానస్తమితావగతిమాత్రశరీర ఆత్మాపి
 సన్నవిచారితప్రసిద్ధావిద్యామాత్రవ్యవహిత ఏవాతథైవేక్ష్యతే
 యతోఽతః ।
 అనుమానాదయం భావావ్యావృత్తోఽభావమాశ్రితః ।
 తతోఽప్యస్య నివృత్తిః స్యాద్వాక్యాదేవ బుభుత్సతః ॥ ౧౧౩॥
 న వ్యావృత్తిర్యథా భావాద్భావేనైవావిశేషతః ।
 అభావాదప్యభావత్వాద్వావృత్తిర్న తథేష్యతే ॥ ౧౧౪॥
 భావవదభావాదపి నివృత్తిరనుమానాదేవ కిమితి న భవతీతి
 చేచ్ఛుణు ।

యతో నానుమానేన వ్యావిధాశేషక్రియాకారకఫలాత్మని

స్వారాజ్యేభిషేక్తుం శక్యతే తస్మాత్ ।

అవిద్యానిద్రయా సోఽయం ప్రసుప్తో దుర్వివేకయా ।

భావాభావవ్యుదాసిన్యా శ్రుత్యైవ ప్రతిబోధ్యతే ॥ ౧౧౫ ॥

అత్రాహానుదితానస్తమితవిజ్ఞానాత్మమాత్రస్వరూపత్వాద్దుస్సమాభివ్యా

అవిద్యేతి । నైతదేవమ్ । కుతః । యత ఆహ ।

కుతో అవిద్యేతి చోద్యం స్వాన్నైవ ప్రాగ్భేత్వసమ్భవాత్ ।

కాలత్రయాపరిచ్ఛిత్తేర్న చోద్యం చోద్యసమ్భవః ॥ ౧౧౬ ॥

యస్మాత్తత్త్వమస్యాదివాక్యమేవాత్మనోఽశేషామవిద్యాం

నిరన్వయామపనుదతి తస్మాత్ ।

అధాతమమనాదృత్య ప్రమాణం సదసీతి యే ।

బుభుత్సన్తేఽన్యతః కుర్ముస్తేఽఙ్గాపి రసవేదనమ్ ॥ ౧౧౭ ॥

ఏవమప్రతిహతామహం బ్రహ్మేతి ప్రమాం తత్త్వమస్యాదివాక్యం

కుర్వదపి న ప్రతిపాదయతీతి చేదభిమతం న కుతశ్చనాపి

ప్రతిపత్తిః స్వాదత ఆహ ।

ఇదం చేదన్యతం బ్రూయాత్సత్యామవగతావపి ।

న చాన్యత్రాపి విశ్వాసో హ్యవగత్యవిశేషతః ॥ ౧౧౮ ॥

న చోపాదిత్పితాద్వాక్యార్థాద్వాక్యార్థాన్తరం కల్పయితుం

యుక్తమ్ । యస్మాత్ ।

న చేదనుభవోఽతః స్వాత్పదార్థావగతావపి ।

కల్ప్యం విధ్యన్తరం తత్ర న హ్యనోఽర్థోఽవగమ్యతే ॥ ౧౧౯ ॥

న చ యథాభిమతోఽర్థో యథోక్తేన న్యాయేన నావసీయతే ।

కోఽసౌ న్యాయ ఇత్యాహ ।

నామాదిభ్యో నిరాకృత్య త్వమర్థం నిష్పరిగ్రహః ।

నిస్సృహో యుష్మదర్థేభ్యః శమాదివిధిచోదితః ॥ ౧౨౦ ॥

భక్త్యైవ చాన్నమయాదీస్తాన్పఞ్చనాత్మతయార్గలాన్ ।

అహం బ్రహ్మేతి వాక్యార్థం వేత్తి చేన్నార్థ ఈహయా ॥ ౧౨౧ ॥

న చేదేవముపగమ్యతే వాక్యస్య ప్రమాణస్య సతోఽప్రామాణ్యం

ప్రాప్నోతి । తదాహ ।

యదర్థం చ ప్రవృత్తం యద్వాక్యం తత్ర న చేచ్ఛుతమ్ |
ప్రమాముత్పాదయేత్తస్య ప్రామాణ్యం కేన హేతునా || ౧౨౨||

అథ మన్యనే |

జాసీయాచ్ఛేత్ప్రసంఖ్యానాచ్ఛబ్దస్సత్వవచాః కథమ్ |
పారోక్ష్యం శబ్దో నః ప్రాహ ప్రసంఖ్యానాత్త్వసంశయమ్ ||

౧౨౩||

న చ యుక్తిశబ్దావృత్తిలక్షణాత్ప్రసంఖ్యానాద్యథావ-
త్ప్రతిపత్తిర్భవిష్యతీతి సమ్భవయామః | యస్మాత్ |
యుక్తిశబ్దే పురాప్యస్య న చేదకురుతాం ప్రమామ్ |
సాక్షాదావర్తనాత్తాభ్యాం కిమపూర్వం ఫలిష్యతి || ౧౨౪||

అథైవమపి ప్రసంఖ్యానమస్తరేణ ప్రాణాన్ధారయితుం న
శక్నోషీతి చేచ్ఛ్చివణాదావేవ సమ్పాదయిష్యామః | కథమ్ |
ప్రసంఖ్యానే శ్రుతావస్య న్యాయోఽస్తాప్రేడనాత్మకః |
ఈషచ్ఛుతం సామిశ్రుతం సమ్యక్కుత్వావగచ్ఛతి || ౧౨౫||

నను ప్రసంఖ్యానవిధిమనభ్యుపగచ్ఛతః పారమహంసీ చర్యా
బౌద్ధాదిచర్యావదశాస్త్రపూర్వీకా ప్రాప్నోతి
తతశ్చారూఢపతితత్వం

న స్యాదశేషకర్మణాం చ నివృత్తిర్న ప్రాప్నోతీతి | ఉచ్యతే |
త్వమర్థస్యావబోధాయ విధిరప్యాశ్రితో యతః |
తమస్తరేణ యే దోషాస్తేఽపి నాయాన్త్యహేతవః || ౧౨౬||

ఇతి తృతీయోఽధ్యాయః || ౩||

అథ చతుర్థోఽధ్యాయః |

పూర్వాధ్యాయేషు యద్యస్తు విస్తరేణోదితం స్ఫుటమ్ |
సంక్షేపతోఽధునా వక్ష్యే తదేవ సుఖవిత్రయే || ౧||

సంక్షేపవిస్తరాభ్యాం హి మన్దోత్తమధియాం నృణామ్ |
వస్తూచ్యమానమేత్యన్తఃకరణం తేన భణ్యతే || ౨||

ఆత్మానాత్మా చ లోకేఽస్మిన్ప్రత్యక్షాదిప్రమాణతః |
సిద్ధస్తయోరనాత్మా తు సర్వత్రైవాత్మపూర్వకః || ౩||

అనాత్మత్వం స్వతస్సిద్ధం దేహోద్భిన్నస్య వస్తునః ।
 జ్ఞాతురవ్యాత్మతా తద్వన్మధ్యే సంశయదర్శనమ్ ॥ ౪ ॥
 అసాధారణాంస్తయోర్ధర్మాన్ జ్ఞాత్వా ధూమాగ్నివద్బుధః ।
 అనాత్మనోఽథ బుద్ధ్యన్తాన్ జానీయాదనుమానతః ॥ ౫ ॥
 ఇదమిత్యేవ బాహ్యేఽర్థే హ్యహమిత్యేవ బోద్ధరి ।
 ద్వయం దృష్టం యతో దేహే తేనాయం ముహ్యతే జనః ॥ ౬ ॥
 కేన పునర్నాయేనాత్మానాత్మనోరశ్వమహిషయోరివ విభాగః
 క్రియత ఇతి । ఉచ్యతే ।
 న్యాయః పురోదితోఽస్మాభిరాత్మానాత్మవిభాగకృత్ ।
 తేనేదమర్థమత్సార్య హ్యహమిత్యత్ర యో భవేత్ ॥ ౭ ॥
 విద్యాత్తత్వమసీత్యస్మాదాభవాభావదృశం సదా ।
 అనస్తరమబాహ్యోర్థం ప్రత్యక్షం మునిరజ్ఞాసా ॥ ౮ ॥
 ఉచ్యతాం తర్హి కయా తు పరిపాయ్యా వాక్యార్థం వేత్తీతి ।
 ఉచ్యతే । అన్వయవ్యతిరేకాభ్యామ్ ।
 త్యక్తకృత్స్నేదమర్థత్వాత్ప్రకృతోఽహమితి మన్యతే ।
 నావగచ్ఛామ్యహం యస్మాన్నిజాత్మానమనాత్మనః ॥ ౯ ॥
 అథ శరీరాదిబుద్ధిపర్యవ్తః స సర్వోఽనాత్మైవేతి
 ప్రమాణాద్వినిశ్చిత్య
 కిమితి బుభుత్సాతో నోపరమతే । శ్శృణు ।
 అనుచ్ఛిన్నబుభుత్సశ్చ ప్రత్యగ్గోతోరనాత్మనః ।
 దోలాయమానచిత్తోఽయం ముహ్యతే భౌతవన్నరః ॥ ౧౦ ॥
 అవిలుప్తవిజ్ఞానాత్మన ఆత్మత్వాదేవ నిత్యసాన్నిధ్యాద్బుభుత్సుః
 కిమితి న ప్రతిపద్యత ఇతి । యస్మాత్ ।
 యైరద్రాక్షీతుపరాత్మానం యమనాత్మేతి వీక్షతే ।
 దృష్టేర్దృష్టారమాత్మానం తైః ప్రసిద్ధైః ప్రమిత్సతి ॥ ౧౧ ॥
 కస్మాత్పునర్దేహోః పరాచీనాభిః శబ్దాద్యవలేహినీభిర్బుద్ధిభి-
 రాత్మానమనాత్మవన్న వీక్షత ఇతి । ఉచ్యతే ।
 చక్షుర్న వీక్షతే శబ్దమతదాత్మత్వకారణాత్ ।
 యథైవం భౌతికీ దృష్టిర్నాత్మానం పరిపశ్యతి ॥ ౧౨ ॥

ప్రత్యక్షాదిప్రమాణస్వాభావ్యానురోధేన

తావత్తదదర్శనకారణముక్తమ్ ।

అథ ప్రమేయస్వాభావ్యానురోధేన ప్రతిషేధ ఉచ్యతే ।

ధీవిక్రియాసహస్రాణాం హానోపాదానధర్మిణామ్ ।

సదా సాక్షిణమాత్మానం ప్రత్యక్షైవన్నాహమీక్షతే ॥ ౧౩॥

క్వ పునరియం వివేకబుద్ధిః కిమాత్మన్యతానాత్మనీతి । కించాతః ।

యద్యాత్మని కూటస్థత్వవ్యాఘాతోఽనాత్మదర్శిత్యాత్ ।

అథానాత్మని తస్యాప్యవైతన్యాన్న వివేకసమ్బంధ ఇతి । ఉచ్యతే ।

“ దాహ్యాదాహకత్తైకత్ర ఇత్యుక్తపరిహారాత్ ।

బుద్ధావేవ వివేకోఽయం యదనాత్మతయా భిదా ।

బుద్ధిమేవోపమృద్నాతి కదలీం తత్ఫలం యథా ॥ ౧౪॥

సోఽయమతత్వే తత్త్వద్భక్ ।

అనుమానప్రదీపేన హిత్వా సర్వాననాత్మనః ।

సంసారైకావలంబిన్యా తదభావం ధియేప్పతి ॥ ౧౫॥

యోఽయమన్వయవ్యతిరేకజో వివేక ఆత్మానాత్మవిభాగ

లక్షణోఽనాత్మస్థః స్థాణౌ సంశయావబోధవత్-

ప్రతిపత్తవ్యోఽన్యథావస్తుస్వాభావ్యాన్మృగతృప్తికోదక-

ప్రబోధవవదిత్యత ఆహ ।

సంసారబీజసంస్థోఽయం తద్ధియా ముక్తిమిచ్ఛతి ।

శశో నిమీలనేనేవ మృత్యుం పరిజిహీర్షతి ॥ ౧౬॥

అస్యార్థస్య ద్రథిమేన శ్రుత్యుదాహరణమ్ ।

ఇమమర్థం పురస్కృత్య శ్రుత్యా సమ్యగుదాహృతమ్ ।

“ యచ్ఛక్నుషేతి విస్రబ్ధం న దృష్టే రితి

చ స్ఫుటమ్ ॥ ౧౭॥

బుద్ధ్యన్తమపవిద్వైవం కో న్వహం స్వామితిఇక్షితుః ।

శ్రుతిస్తత్త్వమసీత్యాహ సర్వమానాతిగామినీ ॥ ౧౮॥

ఏష సంక్షేపతః పూర్వాధ్యాయత్రయస్యార్థ ఉక్తః ।

సోఽయం న్యాయోఽపి వేదాన్తార్థః శాస్త్రాచార్యప్రసాద-

లభ్యోఽప్యనవేక్షితశాస్త్రాచార్యప్రసాదోఽనన్యావేక్ష-

సిద్ధస్యభావత్వాత్కైశ్చిచ్ఛుద్ధధానైర్న ప్రతీయతే ।

తేషాం సంగ్రహార్థమభిమతప్రామాణ్యోదాహరణమ్ ।

భగవత్పూజ్యపాదైశ్చ ఉదాహార్యేవమేవ తు ।

సువిస్పష్టోఽస్మదుక్తోఽర్థః సర్వభూతహితైషిభిః ॥ ౧౯ ॥

కిం పరమాత్మన ఉపదేశ ఉతాపరమాత్మన ఇతి । కిం చాతః ।

యది పరమాత్మనస్తస్యోపదేశమస్తరేణైవ ముక్తత్వాన్నిరర్థక

ఉపదేశః । అథాపరమాత్మనస్తస్యాపి స్వత ఏవ సంసార-

స్వభావత్వాన్నిష్ఠల ఉపదేశః । ఏవముభయత్రాపి

దోషవత్త్వాదత ఆహ ।

" అవిచిన్యోభయం వక్తి శ్రుతిశ్చేత్స్వాధ్యహస్తథా " ।

ఇతి పక్షముపాదాయ పూర్వపక్షం నిశాత్య చ ॥ ౨౦ ॥

తచ్ఛేదమవివేకాత్స్వతో వివిక్తాత్మనే తత్త్వమసీత్యుపదిష్టమ్ ।

యుష్మదస్మద్విభాగజ్ఞే స్యాదర్థవదిదం వచః ।

యతోఽనభిజ్ఞే వాక్యం స్యాద్బధిరేషివ గాయనమ్ ॥ ౨౧ ॥

తస్య చ యుష్మదస్మద్విభాగవిజ్ఞానస్య కా యుక్తిరుపాయభావం

ప్రతిపద్యతే । శ్ంణు ।

" అన్వయవ్యతిరేకౌ హి పదార్థస్య పదస్య చ ।

స్యాదేతదహమిత్యత్ర యుక్తిరేవావధారణమ్ ॥ ౨౨ ॥

కథం తౌ యుక్తిరిత్యత్రాహ ।

" నాద్రాక్షమహమిత్యస్మిన్ సుషుప్తేఽన్యన్మనాగపి ।

న వారయతి దృష్టిం స్వాం ప్రత్యయం తు నిషేధతి ॥ ౨౩ ॥

" ఏవం విజ్ఞాతవాచ్యార్థే శ్రుతిలోకప్రసిద్ధితః ।

శ్రుతిస్తత్త్వమసీత్యాహ శ్రోతుర్మోహపనుత్తయే " ॥ ౨౪ ॥

తత్ర త్వమితి పదం యత్ర లక్షణయా వర్తతే సోఽర్థ ఉచ్యతే ।

" అహం శబ్దస్య యా నిష్ఠా జ్యోతిషి ప్రత్యగాత్మని ।

నైవోక్తా సదసీత్యేవం ఫలం తత్ర విముక్తతా " ॥ ౨౫ ॥

అన్యచాన్వయవ్యతిరేకోదాహరణమ్ | తథా |

" చిత్వా త్యక్తేన హస్తేన స్వయం నాత్మా విశేష్యతే |
తథా శిష్టేన సర్వేణ యేనయేన విశేష్యతే || ౨౬ ||

విశేషణమిదం సర్వం సాధ్యలంకరణం యథా |
అవిద్యాధ్యస్తమతః సర్వం జ్ఞాత ఆత్మన్యసద్భవేత్ || ౨౭ ||

తస్మాత్త్యక్తేన హస్తేన తుల్యం సర్వం విశేషణమ్ |
అనాత్మత్వేన తస్మాజ్ఞో ముక్తః సర్వవిశేషణైః || ౨౮ ||

జ్ఞాతైవాత్మా సదా గ్రాహ్యో జ్ఞేయముత్సుజ్య కేవలః |
అహమిత్వపి యద్గ్రాహ్యం వ్యపేతాఙ్గనమం హి తత్ || ౨౯ ||

" దృశ్యత్వాదహమిత్యేష నాత్మధర్మో ఘటాదివత్ |
తథాన్యే ప్రత్యయా జ్ఞేయా దోషాశ్చాత్మామలో హ్యతః || ౩౦ ||

సర్వన్యాయోపసంగ్రహః |

" నిత్యముక్తత్వవిజ్ఞానం వాక్యాదభవతి నాన్యతః |
వాక్యార్థస్యాపి విజ్ఞానం పదార్థస్మృతిపూర్వకమ్ || ౩౧ ||

అన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం పదార్థస్మృత్యతే ధ్రువమ్ |
ఏవం నిర్దుఃఖమాత్మానమక్రియం ప్రతిపద్యతే || ౩౨ ||

సదేవేత్యాదివాక్యేభ్యః ప్రమా స్ఫుటతరా భవేత్ |
దశమస్తవసీత్యస్మాద్యధైవం ప్రత్యగాత్మని || ౩౩ ||

వీక్షాపన్నస్యోదాహరణమ్ |

" నవబుద్ధ్యపహారాద్ధి స్వాత్మానం దశపూరణమ్ |
అపశ్యన్ జ్ఞాతుమేవేచ్ఛేత్స్వమాత్మానం జనస్తథా || ౩౪ ||

అవిద్యాబద్ధచక్షుష్టాత్కామాపహృతధీః సదా |
వివిక్తం దృశిమాత్మానం నేక్షతే దశమం యథా || ౩౫ ||

సోఽయమేవమవిద్యాపటలావగుణితదృష్టిః సన్
కథముత్థాప్యత ఇత్యాహ |

యథా స్వాపనిమిత్రేన స్వప్నదృక్ప్రతిబోధితః |
కరణం కర్మ కర్తారం స్వాప్నం వైవేక్షతే స్వతః || ౩౬ ||

అనాత్మజ్ఞస్తథైవాయం సమ్యక్ శ్రుత్యావబోధితః ।
గురుం శాస్త్రం తథా మూఢం స్వాత్మనోఽన్యం న పశ్యతి ॥ 3౭॥

స కిం సకలసంసారప్రవిచిత్రమాత్మానం వాక్యాత్ప్రృతిపద్యత
ఉత నేతీతి । అత్ర బ్రూమః । కూటస్థావగతిశేషమాత్రస్వా-
త్ప్రృతిపత్తేరత ఆహ ।

దణ్ణావసాననిష్ఠస్సాద్ధణ్ణసర్పౌ యథా తథా ।
నిత్యావగతినిష్ఠం స్వాద్వాక్యాజ్ఞగదసంశయమ్ ॥ ౩౮॥

కుత ఏతత్ । యస్మాత్ ।
పశ్యన్నితి యదాహోఽచ్యైః ప్రత్యక్షమజమవ్యయమ్ ।
అపూర్వాసపరానంతం త్వమా తదుపలక్ష్యతే ॥ ౩౯॥

తత్త్వమస్యాదివాక్యోత్థవిజ్ఞానైవ బాధ్యతే । యస్మాత్ ।
అస్మాద్యదపరం రూపం నాస్తీత్యేవ నిరూప్యతే ।
అన్యథాగ్రహణాభావాద్బీజం తత్స్వప్నబోధయోః ॥ ౪౦॥

అస్యార్థస్య ద్రథిమ్న ఉదాహరణమ్ ।

॥ కార్యకారణబద్ధౌ తావిష్యేతే విశ్వతైజసౌ ।

ప్రాజ్ఞః కారణబద్ధస్తు ద్వౌ తౌ తుర్యే న సిద్ధ్యతః ॥ ౪౧॥

॥ అన్యథాగ్రహణతః స్వప్నో నిద్రా తత్త్వమజానతః ।

విపర్యాసే తయోః క్షీణే తురీయం పదమశ్నుతే ॥ ౪౨॥

తథా భగవత్పాదీయముదాహరణమ్ ।

॥ సుషుప్తాఖ్యం తమోఽజ్ఞానం బీజం స్వప్నప్రబోధయోః ।

ఆత్మబోధప్రదగ్ధం స్వాద్బీజం దగ్ధం యథాభవమ్ ॥

౪౩॥

ఏవం గౌడైర్గావిడైర్నః పూజ్యైరయమర్థః ప్రభాషితః ।

అజ్ఞానమాత్రోపాధిస్సన్నహమాదిదృగీశ్వరః ॥ ౪౪॥

తత్రాన్యథాగ్రహణవదన్యథాగ్రహణబీజమగ్రహణమనాత్మధర్మ
ఏవేత్యాహ ।

ఇదం జ్ఞానమహం జ్ఞాతా జ్ఞేయమేతదితి త్రయమ్ |
యోఽవికారో విజానాతి పరాగేవాస్య తత్తమః || ౪౫||

యత ఏతదేవమతస్సస్యైవ
బీజాత్మనస్తమసశ్చిత్తధర్మవిశిష్టస్య
స్వకార్యద్వితీయాభినమ్బునో న త్వవికారిణ ఆత్మన ఇత్యాహ
దృష్టాస్తేన |

రూపప్రకాశయోర్యద్వత్సంగతిర్విక్రియావతః |
సుఖదుఃఖాదినమ్బునశ్చిత్తస్యైవం వికారిణః || ౪౬||

తదేతదన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం దర్శయిష్యన్నాహ |
సమ్ప్రసాదేఽవికారిత్యాదస్తం యాతే వికారిణి |
పశ్యతో నాత్మనః కించిద్ద్వితీయం స్పృశతేఽణ్వపి || ౪౭||

సోఽయం కూటస్థజ్ఞానమూర్తిరాత్మా |
యథా ప్రాజ్ఞే తథైవాయం స్వప్నజాగరితాస్తయోః |
పశ్యన్నప్యవికారిత్యాద్ద్వితీయం న పశ్యతి || ౪౮||

ఏవం జ్ఞానవతో నాస్తి మమాహంమతిసంశ్రయః |
భాస్వత్ప్రదీపహస్తస్య హ్యన్ధకార ఇవగ్రతః || ౪౯||

తత్ర దృష్టాస్తః |
ఆ ప్రబోధాద్యథాసిద్ధిర్వైతాదన్యస్య వస్తునః |
బోధాదేవమసిద్ధత్వం బుద్ధ్యాదేః ప్రత్యగాత్మనః || ౫౦||

స ఏష విద్వాన్వానోపాదానశూన్యమాత్మానమాత్మని పశ్యన్ |
సర్వమేవానుజానాతి సర్వమేవ నిషేధతి |
భేదాత్మలాభోఽనుజ్ఞా స్యాన్నిషేధోఽతత్స్వభావతః || ౫౧||

సర్వస్యోక్తత్వాదుపసంహారః |
పరమాథార్థనిష్ఠం యత్సర్వవేదాస్తనిశ్చిత్తమ్ |
తమోపనుద్ధియాం జ్ఞానం తదేతత్కథితం మయా || ౫౨||

ఏతావదిహోక్తమ్ |
నేహాత్మవిన్మదన్యోఽస్తి న మత్తోఽజ్ఞోఽస్తి కశ్చన |
ఇత్యజ్ఞానన్విజానాతి యస్స బ్రహ్మవిదుత్తమః || ౫౩||

ఏవమాత్మానం జ్ఞాత్వా కిం ప్రవర్తితవ్యముత నివర్తితవ్యమాహోస్వి-

స్మక్తప్రగ్రహతేతి । ఉచ్యతే ।

జ్ఞేయాభిన్నమిదం యస్మాజ్ఞేయవస్తస్వనుసార్యతః ।

న ప్రవృత్తిం నివృత్తిం వా కటాక్షేణాపి వీక్షతే ॥ ౫౪ ॥

కుత ఏతజ్ఞేయాభిన్నమితి । యతః ।

ప్రాగాత్మబోధాద్బోధోఽయం బాహ్యవస్తూపసర్జనః ।

ప్రధ్వస్తాఖిలసంసార ఆత్మైకాలమృతః శ్రుతేః ॥ ౫౫ ॥

ఏవమవగతపరమార్థతత్త్వస్య న శేషశేషిభావ-

స్తత్కారణస్యోత్సారితత్వాదిత్యాహ ।

వాస్తవేనైవ వృత్తేన నిరుణధ్ది యతో భవమ్ ।

నివృత్తిమపి మృద్నాతి సమ్యగ్బోధః ప్రవృత్తివత్ ॥ ౫౬ ॥

సకృదాత్మప్రసూత్యైవ నిరుణధ్యఖిలం భవమ్ ।

ధ్వాస్తమాత్రనిరాసేన న తతోఽన్యన్యథామతిః ॥ ౫౭ ॥

దేశకాలాద్యసమ్బద్ధాద్దేశాదేర్మోహకార్యతః ।

నానుత్పన్నమదగ్ధం వా జ్ఞానమజ్ఞానమస్త్యతః ॥ ౫౮ ॥

సమ్యగ్ఘానశిఖిప్లుష్టమోహతత్కార్యరూపిణః ।

సకృన్నివృత్తైర్బాధ్యస్య కిం కార్యమవశిష్యతే ॥ ౫౯ ॥

వాస్తవేనైవ వృత్తేనావిద్యాయాః ప్రధ్వస్తత్వాన్న

కించిదవశిష్యత ఇత్యుక్తః పరిహారః । అథాపరస్సామ్ప్రదాయకః

పరిహారః ।

నివృత్తసర్వస్సర్వోత్థం యథా కమ్పం న ముఞ్చతి ।

విధ్వస్తాఖిలమోహోఽపి మోహకార్యం తథాత్మవితే ॥ ౬౦ ॥

యతః ప్రవృత్తిబీజముచ్ఛిన్నం తస్మాత్ ।

తరోరుత్థాతమూలస్య శోషేణైవ యథా క్షయః ।

తథా బుద్ధాత్మతత్త్వస్య నివృత్త్యైవ తనుక్షయః ॥ ౬౧ ॥

అథాలేపకపక్షనిరాసార్థమాహ ।

బుద్ధద్వైతసత్త్వస్య యథేష్టాచరణం యది ।

శునాం తత్త్వదృశాం చైవ కో భేదోఽశుచిభక్షణే ॥ ౬౨ ॥

కస్మాన్న భవతి । యస్మాత్ ।

అధర్మాజ్ఞాయతేఽజ్ఞానం యథేష్టాచరణం తతః |
 ధర్మకార్యే కథం తత్స్యాద్యత్ర ధర్మోఽపి నేష్యతే || ౬౩||

ప్రత్యాచక్షాణ ఆహతో యథేష్టాచరణం హరిః |
 "యస్య సర్వే సమారమ్భాః" ప్రకాశం చేతి
 సర్వదృక్ || ౬౪||

తిష్ఠతు తావత్సర్వప్రవృత్తిబీజఘస్మరం జ్ఞానం
 ముముక్షువస్థాయామపి న సమ్భవతి యథేష్టాచరణమ్ |
 తదాహ |

"యో హి యత్ర విరక్తః స్యాన్నాసౌ తస్మై ప్రవర్తతే |
 లోకత్రయవిరక్తత్వాన్ముముక్షుః కిమితిహతే" || ౬౫||

తత్ర దృష్టాస్తః |

"క్షుధయా పీడ్యమానోఽపి న విషం హ్యత్తమిచ్ఛతి |
 మిష్టాన్నధ్వస్తత్పథ్ జానన్నామూఢస్తజ్ఞఘత్సతి" || ౬౬||
 యతోఽవగతపరమార్థతత్త్వస్య యథేష్టాచరణం న మనాగపి
 ఘటతే ముముక్షుత్వేఽపి చ తస్మాత్ |

రాగో లిజ్ఞమబోధస్య చిత్తవ్యాయామభూమిషు |
 కుతః శాడ్యలతా తస్య యస్యాగ్నిః కోటరే తరోః || ౬౭||

సకలపురుషార్థసమాప్తికారిణోఽస్యాత్మావబోధస్య కుతః
 ప్రసూతిరితి | ఉచ్యతే |

అమానిత్వాదినిష్ఠో యో యశ్చాద్వేష్టాగ్రదిసాధనః |
 జ్ఞానముత్పద్యతే తస్య న బహిర్ముఖచేతనః || ౬౮||

ఉత్పన్న ఆత్మవిజ్ఞానే కిమవిద్యాకార్యత్వాత్ప్రవృత్తివన్నివృత్త్యా-
 త్మకామానిత్వదయో నివర్తంత ఉత నేతి | నేతి బ్రూమః | కిం
 కారణమ్ | నివృత్తిశాస్త్రావిరుద్ధస్యాభావ్యాత్పరమాత్మనో
 న తు నియోగవశాత్ | కథం తర్హి | శ్చేణు |
 ఉత్పన్నాత్మప్రబోధస్య త్వద్వేష్టత్వాదయో గుణాః |
 అయత్నతో భవన్త్యస్య న తు సాధనరూపిణః || ౬౯||

యత ఏతదేవమతః |

ఇమాం గ్రన్థముపాదిత్సురమానిత్వాదిసాధనః ।
యత్నతః స్యాన్న దుర్వృత్తః ప్రత్యగ్గర్మానుగో హ్యయమ్ ॥ ౭౦ ॥

న దాతవ్యశ్చాయం గ్రన్థః ।
నావిరక్తాయ సంసారాన్నానిరస్తైషణాయ చ ।
న చాయమవతే దేయం వేదాన్తార్థప్రవేశనమ్ ॥ ౭౧ ॥

జ్ఞాత్వా యథోదితం సమ్యగ్జ్ఞాతవ్యం నావశిష్యతే ।
న చానిరస్తకర్మేదం జానీయాదజ్ఞాసా తతః ॥ ౭౨ ॥

నిరస్తసర్వకర్మాణః ప్రత్యక్ప్రవణబుద్ధయః ।
నిష్కామా యతయః శాన్తా జానస్తేదం యథోదితమ్ ॥ ౭౩ ॥

శ్రీమచ్ఛుక్లరపాదపద్మయుగలం సంసేవ్య లభ్యోవివాన్
జ్ఞానం పారమహంస్యమేతదమలం స్వాన్తాన్తకారాపమత్ ।
మా భూదత్త విరోధినీ మతిరతః సద్భిః పరీక్ష్యం బుద్ధైః
సర్వత్రైవ విశుద్ధయే మతమిదం సన్తః పరం కారణమ్ ॥

౭౪ ॥

సుభాషితం చార్వపి నామహాత్మనాం
దివాకరో నక్తదృశామివామలః ।
ప్రభాతి భాత్యేవ విశుద్ధచేతసాం
నిధిర్యథాపాస్తతృషాం మహాధనః ॥ ౭౫ ॥

విష్ణోః పాదానుగాం యాం నిఖిలభవనుదం శంకరోఽవాప
యోగాత్
సర్వజ్ఞం బ్రహ్మసంస్థం మునిగణసహితం సమ్యగభ్యర్చ్య
భక్తయా ।

విద్యాం గజ్జామివాహం ప్రవరగుణనిధేః ప్రాప్య వేదాన్తదీప్తాం
కారుణ్యాత్తామవోచం జనిమృతినివహాధ్వస్తయే దుఃఖితేభ్యః ॥ ౭౬ ॥

వేదాన్తోదరవర్తి భాస్వదమలం ధ్వాన్తచ్ఛిదస్మద్ధియో
దివ్యం జ్ఞానమతీద్రియేఽపివిషయే వ్యాహస్యతే న క్వచిత్ ।
యో నో న్యాయశలాకయైవ నిఖిలం సంసారబీజం తమః
ప్రోత్సార్వావిరకార్షీద్గురుగురుః పూజ్యాయ తస్మై నమః ॥ ౭౭ ॥

సమబ్ధోక్తిరియం సాధీస్వ ప్రతిశ్లోకముదాహృతా ।
నైషకర్మసిద్ధిరాత్వేమాం వ్యాఖ్యాతాసౌ భవేద్ధృవమ్
॥ ౭౮ ॥

ఇతి చతుర్థోఽధ్యాయః ॥ ౪ ॥

ఇతి ।

Encoded and proofread by Sunder Hattangadi

Naishkarmyasidhi

pdf was typeset on March 24, 2024

Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

